

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môŋ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loŋ buyaŋ ma miŋ Israeł te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô môlô. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ nê nômbêŋ atu ba bôk êyê Yisu hathak malenŋ.

Yani hato kapyã êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveŋ ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôŋ hathak leŋ ba hi. Aêŋ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêŋ nê Israeł iyom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêŋ nê Israeł lôk nê loŋ buyaŋ bulubiŋ imbiŋ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ” bêŋ anôŋ.

Hato kapyã êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma haveŋ yam ma hato kapyã Aposel haviŋ.

Abô môŋ

¹ *Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapyã hathak nôŋ takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêvôŋ. ² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Nê êŋ êmô hatôm

* **1:1:** Ap 1:1

Wapômbên anêñ nê ku ek enañ abô hadên avômalô. ³ Aên ba yalenmavi anôn ba yahato kapya êntêk hadên o hathak nôñ takên ek malê nena yada yahadum ku bên anôn ek yahanañ hik abô takên liñ hathak Yisu anên ku sapên ek yenañ abô êñ imbitak êtôm loho mavi. ⁴Yahato abô takên ek nêñ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañ, êñ ma abô avanôn.

Añela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiñ Helot hayabiñ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anên athên nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da havin nê ôdôn atu ba iniñ athên nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anên Alon anên limi havin. ⁶ Thai êmô thêthôn mavi hêk Wapômbên ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bên anên abô sapên ba iniñ kambom mi. ⁷ Ma donjom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôn Abiya iniñ waklavôn nindum ku êmô unyak mathên. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ. ⁹ *Thêlô esopa nê êbôk da iniñ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bên anên unyak mathên ba ni ek êmbôk kamun ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anên athên habitak ba yani hi Wapômbên anên unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bên anôn imiñ unyak viyaiñ ba eten mek imiñ.

¹¹ Êñ ma Anyô Bên anên añela te hayô ek Sekalaia ba hamiñ loñ êbôk da ôv mavi anên loñ vianôn.

* **1:9:** Kis 30:7

¹² Sekalaia hayê aņela, êņ ma hasoņ ba hakô kambom. ¹³ Ma doņtom aņela hanaņ, “Sekalaia, miņ ôkô ami. Anêġmek ma Wapômbêņ halaņô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêņ athêņ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêņ anôņ. Amena êņ habitak ma avômalô bêņ anôņ tem leņiņmavi ¹⁵ *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêņ bêņ imiņ Anyô Bêņ ma. Yani miņ hatôm inum yak waiņ lôk ņaņ maniņ vi ami. Hamiņ talêbô la denaņ ma tem Lovak Matheņ êġbôlô yani kapô siņ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeġ bêņ anôņ ba ini êġdêņ Anyô Bêņ, thêlônin Wapômbêņ. ¹⁷ *Ma yani tem êġmôņ ek Anyô Bêņ ma anêņ lôklokwaņ lôk ku lo loņ ma tem êġtôm Elia anêņ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbatak kapôlônin doņtom. Lôk indum ņê leņôndôņ kôtôņ leņôndôņ ekyav ek nedaņô ņê thêthôņ iniņ auk mavi. Ma yani tem indum aêņ ek avômalô nêġpôġek i ba neyabiņ Anyô Bêņ anêņ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanaņ hadêņ aņela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêġmimbiņ abô êņ aisê?”

¹⁹ *Ma doņtom aņela hanaņ viyaņ nena, “Ya Gebiel, ba yahamiņ Wapômbêņ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêġek yanaņ abô mavi êġtêk êġdêņ o. ²⁰ Yôv ma ondaņô, miņ hêġvhaviņ yenaņ abô ami. Aêņ ba vembôlêk tem putup ba miņ hatôm onaņ abô ami endeba yenaņ abô êġtêk injik anôņ êġtôm waklavôņ atu ba Wapômbêņ hanaņ am.”

²¹ Avômalô eyabiņ Sekalaia aleba mi ma

* **1:15:** Nam 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:19:** Dan 8:16; 9:21

lenjñhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathen kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yain ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak ban iyom ma miñ hanañ abô ami. Aên ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wên te hêk unyak mathen kapô.

²³ Sekalaia hadum anên ku yôv ma yani havôhi anên unyak. ²⁴ Haven yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasaben. Ma havuñ i hatôm ayôn bahenvi. ²⁵ Ma hanañ nena, “Anyô Bên lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenañ mama vê hêk avômalô malenjñ.”

Añela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasaben hatôm ayôn bahenvi ba la-havute, ma Wapômbên hêv añela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ *Yani hi hadên avi muk te anên athên nena Malia. Malia anên avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndên anyô te anên athên nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anên lim. ²⁸ Añela hi hadên Malia ma hanañ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bên hêv lamavi anôn hadên o ba hamô haviñ o.”

²⁹ Ma Malia halanô abô êñ ma hason kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma donjom añela hanañ hadên yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbên anên lamavi. ³¹ *Ondañô, tem osaben ba onja okna te ba ondam anên athên nena Yisu. ³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athên bên. Ma tem nendam yani nena Wapômbên Len anên

* **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

Nakaduᅇ. Ma tem Anyô Bêᅇ Wapômbêᅇ nêᅇ lim Devit anêᅇ ku kiᅇ êndêᅇ yani. ³³ Ma tem êᅇmô êtôm Jekop anêᅇ avômalô iniᅇ kiᅇ wak nômbêᅇ intu sapêᅇ. Ma anêᅇ ku eyabiᅇ anêᅇ avômalô hatôm nêᅇᅇ yak ami ma mi anôᅇ.”

³⁴ Ma Malia hanaᅇ hadêᅇ aᅇla aêntêᅇ, “Nôm êᅇ tem imbitak aisê am? Miᅇ bôᅇ yahêᅇ haviᅇ anyô te ami.”

³⁵ Ma aᅇla hanaᅇ nena, “Lovak Matheᅇ tem êlêᅇ êndôᅇ o ma Wapômbêᅇ Leᅇ anêᅇ lôᅇkloᅇwaᅇ tem êyô o vôᅇ. Ba amena atu ba hovathu ma tem matheᅇ ba nendam nena Wapômbêᅇ Anêᅇ Nakaduᅇ. ³⁶ Ondaᅇ. Yatam avi Elisabet bôᅇ avôdôᅇna ba elam yani nena avi yamu, ma doᅇtom lêᅇ hasabeᅇ ba anêᅇ ayôᅇ bahêᅇvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷*Nôᅇlate miᅇ malaiᅇ ek Wapômbêᅇ indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanaᅇ, “Ya ma Anyô Bêᅇ anêᅇ avi ku. Ba indum êndêᅇ ya êtôm intu honaᅇ.” Êᅇ ma aᅇla hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêᅇ loᅇ ma hi ketheᅇ ba hayô malak te atu ba hêᅇ loᅇ dumlolê anêᅇ Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêᅇ unyak kapô ma hanaᅇ wاكلêᅇvôᅇ mavi hadêᅇ Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halaᅇ anêᅇ abô ma amena hapundik hamiᅇ yani la kapô ba Lovak Matheᅇ havôlô yani kapô siᅇ. ⁴² Êᅇ ma Elisabet halam kaêᅇ lôᅇ lamavi ba hanaᅇ, “Wapômbêᅇ hêᅇ lamavi bêᅇ anôᅇ hadêᅇ o hamôᅇ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêᅇ o imbiᅇ amena intu ba hamiᅇ o kapôlôm. ⁴³ Ma doᅇtom ya

* 1:37: Stt 18:14

avi alê te ba yenañ Anyô Bêñ anêñ talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴ Ondañô, yahalañô anêm wاكلêvôn, êñ ma amena êntêk hamin yalensoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holañô Wapômbêñ anêñ abô ba hôêvhavin nena tem indum aêñ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêñ yey

- ⁴⁶ *Ma Malia hanañ,
 “Yakapôlôn habô Anyô Bêñ anêñ athêñ,
⁴⁷ ma yadahôlôn lamavi hadêñ Wapômbêñ atu
 ba hêv ya bulubin
⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêñ avi
 oyañ atu ba hadum anêñ ku.
 Avômalô sapêñ tem nenañ nena Wapômbêñ hêv
 lamavi hadêñ ya hatôm wak nômbêñ intu
 sapêñ
⁴⁹ ek malê nena Wapômbêñ Lôklokwañ Anôn
 hadum nômbêñ ek ya.
 Ma anêñ athêñ ida ênjêk mathen.
⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadêñ ñê takatu ba elañô
 anêñ abô hadêñ sêbôk ma êntêk ma emben
 yam imbin.
⁵¹ *Yani hadum ku bêñbêñ hathak yani anêñ
 lôklokwañ.
 Ma hathak havalon avômalô takatu ba êbôï ma
 habi i hi.
⁵² *Ma hathak hamô ñê bêñbêñ inin lôklokwañ lu.
 Ma hêv athêñ bêñ hadêñ ñê athêñ mi.

* **1:46:** 1Sml 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sml
 22:28 * **1:52:** Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6

53 *Ma hathak havakôn avômalô takatu ba ema kisi hathak nô mavi anôn ba leñijviyak. Ma doñtom ñê lôk nômkama bêñ, ma hathak hêv i vê ba i oyañ.

54-55 *Ma yani hathak hêv anêñ avômalô ku Israel sa, ma lahabi anêñ abô atu ba bôk havak havin Ablaham lôk anêñ limi sapêñ nena tem laimbi i ba nêmi sa wak nômbêñ intu sapêñ.”

56 Êñ ma Malia hamô havin Elisabet hatôm ayôn lô vêm ma halehi anêñ loñ hathak loñbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ña

57 Ma Elisabet anêñ waklavôn embathu hayô ba havathu okna te. 58 Êñ ma Elisabet anêñ thalalen lôk anêñ avômalô elañ nena Anyô Bêñ hêv kapô bêñ hadêñ yani ba intu êbôi lôk leñijmavi anôn.

59 *Ma amena êñ hamô hatôm wak bahenji ba lahavulô, ma anêñ avômalô êlêm ek nengothe anêñ kupik. Ma leñijhavin nêñêm lambô Sekalaia da anêñ athên êndên okna êñ. 60 Ma doñtom talêbô hanañ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enañ hadêñ yani nena, “Libumi la miñ bôk ewa athên Jon ami.”

62 Êñ ma thêlô enañ hik lambô liñ hathak bahenji nena nendam anêñ athên aisê? 63 Aên ba hanañ hathak bañ nena neja aselen te êlêm. Ma hato nena, “Okna êñ anêñ athên ma Jon.” Ma thêlô sapêñ êyê athên êñ ba eson kambom. 64 Ma kethen oyañ ma Sekalaia hanañ abô hathak loñbô

* 1:53: Sng 34:10 * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20

* 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21

ba habô Wapômbêḅ anêḅ athêḅ. ⁶⁵ Ma avômalô malak êḅ êyê nôḅ êḅ ba êkô kambom. Ma abô êḅ hi havenḅ Judia iniḅ loḅ takatu ba hamô dumlolé sapêḅ. ⁶⁶ Ma thêlô enaḅ hadêḅ i nena, “Anyô Bêḅ anêḅ lôklokwaḅ hamô havinḅ amena êntêk ba embenḅ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḅ yeḅ

⁶⁷ Yôv ma Lovak Mathenḅ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanaḅ abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bêḅ, Isael iniḅ Wapômbêḅ, lêk halêm ek nêḅ anêḅ avômalô vê êḅjêk iniḅ malaiḅ. Ba intu nanêḅ athêḅ bêḅ êndêḅ yani.

⁶⁹ *Yani hêv Anyô Lôklokwaḅ te habitak anêḅ anyô ku Devit anêḅ thalalenḅ ek nêḅ alalô bulubiḅ.

⁷⁰ Yani hadum aêḅ hatôm sêbôk ba hanaḅ hadêḅ anêḅ plopet mathenḅ ba enaḅ nena

⁷¹ *tem Wapômbêḅ nêḅ alalô bulubiḅ êḅjêk ḅê vovak lôk ḅê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² *Aêḅ ba yani hêv kapô ek alalôaniḅ bumalô lôk lahabi anêḅ tabô mathenḅ.

⁷³ *Abô atu ba yani bôk havak balabuḅ havinḅ alalôaniḅ kamik Ablaham nena

⁷⁴ tem nêḅ alalô bulubiḅ êḅjêk ḅê vovak iniḅ lôklokwaḅ ek alalô nandum anêḅ ku ma miḅ nakô ami

* **1:68:** Sng 72:18 * **1:69:** Sng 18:2 * **1:71:** Sng 106:10

* **1:72:** Stt 17:7; Sng 105:8-9 * **1:73:** Stt 22:16-17

- 75 *ek namô mathen lôm thêthônj ênjêk Wapômbênj ma êtôm wak nômbênj intu sapênj.
- 76 *Aênj ba, yenanj okna, tem ômônj ek ôpôpêk Anyô Bênj anênj lonjôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbênj Lenj anênj plopet.
- 77 *Lôm ôndônj anênj avômalô ek neyala nena Wapômbênj tem nêm i bulubinj esak hêv inj kambom vê.
- 78 *Alalôaninj Wapômbênj lahiki bênj anônj ba intu hêv kapô ba tem indum nômj ênj lôm nêm anênj wak êlêm anênj lenj
- 79 ek nêm deda êndênj avômalô takatu ba bôm ema ba êmô momaninj bênj kapô. Lôm anênj deda ênj tem nêm alalô sa ek nambenj lonjôndê labali mavi.”
- 80 Ma Jon halumbak bênj ma habitak lôklokwan hathak hêvhavinj. Ênj ma hi hamô lonj thiliv ba hayabinj anênj waklavônj êlêm yainj ek indum anênj ku ênjêk avômalô Israël malenj.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavônj ênj ma Sisa Ogastus havak abô majanj ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabinj i inj athênj. ² Wak ênj ma mônj anônj ek gavman hawa avômalô inj athênj. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia inj gavman bênj. ³ Ênj ma avômalô sapênj i inj malak ôdônj nenanena ek neja inj

* **1:75:** Tit 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3 * **1:77:** Jer 31:34

* **1:78:** Ais 60:1-2

athên. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalalen. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdônḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi havinḡ Malia ek neto thaininḡ athên. Avi êḡ bôk epesanḡ anêḡ abô yôv ek nendom êndênḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabenḡ.

⁶ Êmô Betlehem denanḡ ma Malia anêḡ waklavônḡ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêḡek ma lêk putup ba mi.

Anḡela hayô ek ḡê eyabinḡ bok

⁸ Ma ḡê eyabinḡ boksipsip doho êmô lonḡ êḡ viyainḡ ba eyabinḡ ininḡ bok hadênḡ bôlôvônḡ. ⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ anḡela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmanḡginḡ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma donḡtom anḡela hananḡ nena, “Minḡ nôkô ami. Odanḡô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapênḡ leninḡmavi anônḡ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêḡ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêḡm môlô bulubinḡ. Yani ma Anyô Bêḡ, Mesia* atu ba Wapômbênḡ bôk hatak ek nêḡm anêḡ avômalô bulubinḡ. ¹² Môlô tem ôḡḡô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanḡkao ininḡ kabum. Nôm êḡ ma hatôm lavôninḡ ek môlô ôḡḡô.”

¹³ Anḡela hananḡ yôv ma kethenḡ oyanḡ ma anḡela bênḡ anônḡ anêḡ lenḡ êlêm ivinḡ yani. Ma êbô Wapômbênḡ anêḡ athênḡ ba enanḡ aêntêk,

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêḡ ôdônḡ ma ‘Ôpatu ba Wapômbênḡ hêv ek nêḡm avômalô bulubinḡ.”

14* “Nômbô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ lôkmanṅiṅ esak leṅbum.
Ma pik ma anêṅ labali êmô imbiṅ avômalô takatu ba Wapômbêṅ lamavi hathak.”

Nê eyabiṅ bok i êyê Yisu

15 Anṅela etak thêlô ba i malak leṅ ma nê eyabiṅ bok enaṅ hadêṅ i, “Alôana ek nagê nôṁ atu ba Anyô Bêṅ hanaṅ hadêṅ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

16 Êṅ ma thêlô i ketheṅ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanṅkao iniṅ kabum. 17 Thêlô êyê yôv ma enaṅ abô takatu ba anṅela hanaṅ hadêṅ i hathak amena êṅ. 18 Ma avômalô elanô nê eyabiṅ bok iniṅ abô êṅ ba esonṅ kambom. 19 *Ma Malia lahabi abô takêṅ ba havalonṅ lonṅ hêk kapô. 20 Ma nê eyabiṅ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêṅ lôk leṅṅmavi anôṅ hadêṅ Wapômbêṅ hathak nôṁ takatu ba thêlô êyê lo elanô hatôm atu ba anṅela hanaṅ hadêṅ i.

Elam Yisu anêṅ athêṅ

21 *Wak bahenṅvi ba lahavulô hale ba hi ma enṅothe okna êṅ anêṅ kupik ba elam anêṅ athêṅ nena Yisu. Athêṅ êṅ ma Malia miṅ hasabenṅ ami denaṅ ma anṅela te bôk dalam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniṅ waklavônṅ nimbitak mabuṅ ênjêk Wapômbêṅ ma hayô hatôm balabuṅ atu ba Mose bôk hato. Êṅ ma ewa Yisu ba i

* 2:14: Luk 19:38 * 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31

* 2:22: Wkp 12:1-8

Jelusalem ek nênem êndêḡ Anyô Bêḡ ²³ *hatôm anêḡ balabuḡ bôk hanaḡ yôv nena, “Nônêḡ anyô môḡ sapêḡ êndêḡ Wapômbêḡ.” ²⁴ *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ bôk hanaḡ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

²⁵ Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêḡ athêḡ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôḡ ba hasopa abô balabuḡ dedauḡ mavi. Yani hayabiḡ Mesia atu ba tem nêḡ Israeḡ thêvô. Ma Lovak Matheḡ hamô haviḡ Simeon. ²⁶ Ma Lovak Matheḡ bôk hanaḡ hadêḡ yani yôv nena tem miḡ ema ami ma êmô endeba ênjê Anyô Bêḡ anêḡ Mesia vêḡmam. ²⁷ Ma Lovak Matheḡ halom yani ba hi Wapômbêḡ anêḡ unyak matheḡ. Yani hamô denaḡ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêḡ ek nesopa abô balabuḡ. ²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô baḡ ma habô Wapômbêḡ ba hanaḡ aêntêk,

²⁹ “Anyô Bêḡ Wapômbêḡ, ya anêḡ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenḡmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviḡ ya.

³⁰ *Lêk yamaleḡ hayê nôḡm atu ba hôêv ek nêḡm yêlô bulubiḡ.

³¹ Hôpôpêk nôḡm êḡ hêk avômalô sapêḡ maleniḡ.

³² *Nôm êḡ ma hatôm deda ek avômalô loḡ buyaḡ nêgê,
ma tem nêḡm athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ anêḡm avômalô Israeḡ.”

* **2:23:** Kis 13:2 * **2:24:** Wkp 12:8 * **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10

³³ Yisu anêḡ lambô lo talêbô elanô Simeon anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡ ba eson kam-bom. ³⁴ *Êḡ ma Simeon hêv mek hadêḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡ Malia aêntêk, “Wapômbêḡ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israêl bêḡ anôḡ nêḡnêḡ yak ma bêḡ anôḡ nimbiyô nimiḡ. Yani tem êḡmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lavôḡḡḡ te ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ tem miḡ nêḡnêḡmimiḡ yani ami. ³⁵ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaiḡ. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

³⁶ Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavuju. ³⁷ Vêḡ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêḡ bêḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak mathenḡ ami, ma hathak hatak nôḡm ek nêḡm yenḡ lo etenḡ mek. ³⁸ Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êḡmô ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ nêḡm avômalô Israêl vê êḡḡjek iniḡ malaiḡ.

³⁹ *Josep lo Malia idum nôḡmkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡ ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili. ⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk

* **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * **2:39:** Mat 2:23

mavi bêñ anôn. Ma Wapômbên anên wapôm hamô haviñ yani.

Yisu hamô unyak mathen kapô

⁴¹ *Sondabên nômbên intu ma Yisu anên talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôn anên athên nena Hale ba Hi.* ⁴² Ma Yisu anên sondabên hatôm laumiñ ba lahavuju, ma thêlô idum aên ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôn êñ. ⁴³ Waklavôn bêñ êñ hale halôk ma thêlô ele i iniñ loñ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denañ. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i. ⁴⁴ Ma eson nena lêk haviñ anên avômalô vi ba hi la. Ba even wak daluk te vêm ma êyê mi, êñ ma i êbôlêm yani haveñ iniñ avômalô malêvôn. ⁴⁵ Ma donjom miñ êpôm ami, êñ ma êvôi Jelusalem hathak loñbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathen kapô. Yani hamô haviñ kêdônwaga doho ba halañ iniñ abô ma hanañ hik thêlô liñ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elañ anên abô lôk anên auk bêñ ma eson kambom. ⁴⁸ Êñ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviñ. Ma talêbô hanañ, “Yenañ okna, hudum malê aên? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miñ oyala nena tem yamô Wakamik anên unyak ami e?” ⁵⁰ Ma donjom êthôn anên abô êñ anên ôdôn paliñ.

* **2:41:** Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * **2:41:** Sêbôk ma Wapômbên anên añela ik Ijip iniñ apenena môñ vônô. Ma hayô Israe ma hayê thalalen hamô iniñ unyak abôlêk, êñ ma hale ba hi ba miñ hik Israe te vônô ami.

51 *Yôv ma hi haviņ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma hanaņô iniņ abô ba hasopa. Ma talêbô havalon abô takêņ loņ hêk kapô. 52 *Yisu habitak bêņ ma anêņ auk mavi anôņ. Ma Wapômbêņ lôk avômalô leņiņmavi hathak yani.

3

*Jon anyô hathik ņaņ hanaņ Wapômbêņ anêņ abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

1 Hadêņ sondabêņ laumiņ ba labahenvi atu ba kiņ Sisa Taibelias hayabiņ Lom, ma Pontius Pailat hayabiņ Judia, ma Helot hayabiņ Galili, ma yaņ molok Pilip hayabiņ Itulia lo Takonitis, ma Lisantias hayabiņ Abilene, 2 ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêņ êbôk da. Hadêņ wak êņ ma Sekalaia nakaduņ Jon hamô loņ thiliv, ma Wapômbêņ hêv anêņ abô hadêņ yani. 3 *Êņ ma Jon hi haven loņ takatu ba hamô habobo ņaņ Jolodaņ ma hanaņ ek avômalô nede kapôlôņiņ liliņ ba nisik ņaņ ek Wapômbêņ nê m iniņ kambom vê. 4 Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêņ kapy nena,

“Kaêk te halam haven loņ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loņôndê ek Anyô Bêņ êlêm,
ma nopesaņ ba imbitak thêthôņ ek yani.

5 Nusivuņ kolosoņ sapêņ siņ
ma node dumlolê sapêņ pesa ba imbitak kalôņ
mavi.
Ma nopesaņ loņôndê lokbaņ ba imbitak
thêthôņ,

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4 * 3:3: Ap 13:24

ma lojôndê kekela ma nopesaŋ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêŋ tem nêgê Wapômbêŋ anêŋ kobom atu ba hêv avômalô bulubiŋ.’”

Aisaia 40:3-5

⁷ *Avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ Jon ek isik thêlô ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba oson nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôŋ! ⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ. Ma miŋ lemimimbi auk takatu ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôŋ.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Ablaham anêŋ limi esak.

⁹ *Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôŋ yôv ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôŋ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêŋ atu ba elañô anêŋ abô enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô anêŋ kwêv ju hamô ma nêŋ yaŋ êndêŋ anyô yaŋ atu ba kwêv mi. Ma anêŋ nôŋ hamô ma nêŋ aêŋ iyom.”

¹² *Ma nê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiŋ ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Kêdôŋwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaŋ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniŋ anyô bêŋ hanaŋ iyom ma miŋ noja vi oyaŋ ami.”

¹⁴ Ma nê vovak doho enaŋ hik yani liŋ haviŋ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39 * **3:9:** Mat 7:19

* **3:12:** Luk 7:29

Ma hanañ nena, “Min o mathalalen êndên avômalô ek noja iniñ valuselen oyañ ami. Lôk min osau nê idum abô ek onja anyô yañ anên nômka ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anên vuli ma hatôm môlô.”

¹⁵ Avômalô Israel ethak êv maleniñ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takên ma eson nena yani ma Mesia la. ¹⁶ *Êñ ma Jon hanañ hadên i nena, “Yahathik môlô hathak ña, ma donjom ôpatu ba tem emben ya yam anên lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athên bêñ ma ya ma yaônalok ba intu min hatôm yapole anên vakapô bokngôp anên yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheñ lôk atum.

¹⁷ Yani tem isuv nôm anên kupik vê ba êndô anôn êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôn ma isi ba êmbok esak atum atu ba tem min ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanañ abô bêñ anôn haviñ ek imbi avômalô leniñ liñ ba hathak kobom êñ ma hanañ Wapômbên anên Abô Mavi bêñ hadên thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathañ Galili iniñ Anyô Bêñ Helot hathak anên kambom takatu ba hadum ba hanañ te bêñ nena, “Aisê ka howa mamuyan molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êñ ma Helot hadum kambom yañ hathak lonbô nena hatak Jon hamô koladôn.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêñ anôn halok ña aleva hathik Yisu haviñ. Hathik vêm ma Yisu hamiñ ba

* **3:16:** Ap 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

hateŋ mek ma leŋ hakyav. ²² *Ma Lovak Mathen halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ nena, “O ma yenaŋ okna atu ba yalenŋhaviŋ videdaun. Ma yalenŋmavi anôŋ hathak o.”

²³ *Yisu hadum anêŋ ku môŋ haveŋ avômalô maleŋiŋ, ma anêŋ sondabêŋ ma habobo 30. Ma avômalô eson nena yani ma Josep nakaduŋ.

Ma Josep ma Heli nakaduŋ.

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduŋ.

Matat ma Livai nakaduŋ.

Livai ma Melki nakaduŋ.

Melki ma Janai nakaduŋ.

Janai ma Josep nakaduŋ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduŋ.

Matatias ma Amos nakaduŋ.

Amos ma Nahum nakaduŋ.

Nahum ma Esli nakaduŋ.

Esli ma Nagai nakaduŋ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduŋ.

Mat ma Matatias nakaduŋ.

Matatias ma Semen nakaduŋ.

Semen ma Josek nakaduŋ.

Josek ma Joda nakaduŋ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduŋ.

Joanan ma Lesa nakaduŋ.

Lesa ma Selubabel nakaduŋ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduŋ.

Sealtiel ma Neli nakaduŋ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduŋ.

Melki ma Adi nakaduŋ.

* **3:22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

Adi ma Kosam nakaduŋ.
Kosam ma Elmadam nakaduŋ.
Elmadam ma El nakaduŋ.
²⁹ El ma Josua nakaduŋ.
Josua ma Eliesel nakaduŋ.
Eliesel ma Jolim nakaduŋ.
Jolim ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
³⁰ Livai ma Simeon nakaduŋ.
Simeon ma Juda nakaduŋ.
Juda ma Josep nakaduŋ.
Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
³² *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
³³ Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.

* **3:32:** Rut 4:17-22

Aisak ma Ablaham nakaduŋ.

Ablaham ma Tela nakaduŋ.

Tela ma Naho nakaduŋ.

³⁵ Naho ma Seluk nakaduŋ.

Seluk ma Leu nakaduŋ.

Leu ma Pelek nakaduŋ.

Pelek ma Ebel nakaduŋ.

Ebel ma Sela nakaduŋ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduŋ.

Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.

Alpaksat ma Sem nakaduŋ.

Sem ma Noa nakaduŋ.

Noa ma Lamek nakaduŋ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduŋ.

Metusela ma Inok nakaduŋ.

Inok ma Jalet nakaduŋ.

Jalet ma Mahalalel nakaduŋ.

Mahalalel ma Kenan nakaduŋ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduŋ.

Inos ma Set nakaduŋ.

Set ma Adam nakaduŋ.

Adam ma Wapômbêŋ nakaduŋ.

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Mathen hadum ku lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk. Ma Lovak Mathen halom yani ba hi loŋ thiliv. ² Ma hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miŋ hayaŋ nômi aleba hama kisi.

* **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25-26

³ Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma donŋtom Yisu hanaŋ viyaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’ ”

⁵ Vêŋ ma Sadaŋ halom Yisu ba hathak dumlolê bêŋ te ba hi daku anêŋ dum. Kethêŋ oyaŋ ma hik pik êntêk anêŋ loŋ lôkliŋyak sapêŋ thô hadêŋ yani.

⁶ Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêm loŋ takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ lôkmaŋgiŋ sapêŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ ba yalenhaviŋ yanêm êndêŋ opalê, êŋ ma tem yanêm. ⁷ Aêŋ ba hôêv yeŋ hadêŋ ya, ma tem yanêm nômkama takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ lôk undum yani iyom anêŋ ku.’ ”

⁹ Yôv ma Sadaŋ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiŋ unyak mathêŋ anêŋ vôv. Ma hanaŋ, “Avanôŋ, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma ôsôv kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôv nena, “Yani tem nêm anêŋ aŋela ek neyabiŋ o mavi

¹¹ lôk nisip o ek miŋ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ” *Kapya Yeŋ 91:11-12*

¹² *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Miŋ osaê Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ ami.’ ”

¹³ *Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom takêŋ vêŋ ma hatak yani ba hi ma hayabiŋ wak yaŋ.

* **4:4:** Lo 8:3 * **4:8:** Lo 6:13-14 * **4:12:** Lo 6:16; 1Ko 10:9

* **4:13:** Hib 2:18; 4:15

*Yisu hadum ku môḥ daluk hêk Galili
(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)*

¹⁴ Hathak Lovak Mathen anêḥ lôklokwan ma Yisu hale hi Galili hathak loḅbô. Ma abô hathak yani havenḥ loḥ takêḥ sapêḥ. ¹⁵ Ma hadôḥ thêlô hamô iniḥ unyak yeḥ ba avômalô sapêḥ ebam yani.

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)*

¹⁶ Ma Yisu hi Nasalet, loḥ êḥ intu anêḥ loḥ halumbak bêḥ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeḥ hatôm anêḥ kobom hathak hadum. Haviyô hamiḥ ek esam Wapômbêḥ anêḥ abô. ¹⁷ Ma êv plopet Aisaia anêḥ kapyâ hadêḥ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaḥ aêntêk,

¹⁸ “Anyô Bêḥ anêḥ Lovak Mathen hamô havinḥ ya

ek malê nena Anyô Bêḥ hatak ya ek yanaḥ anêḥ Abô Mavi êndêḥ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanaḥ bêḥ êndêḥ ḡê takatu ba êmô koladôḥ ek nede yaiḥ

lôk yanaḥ êndêḥ ḡê maleniḥ pusip ek nêḡê tak esak loḅbô

ma yanja ḡê takatu ba anyô vi êv vovaḥ hadêḥ i vê

¹⁹ *lôk yanaḥ nena lêk ma Anyô Bêḥ anêḥ waklavôḥ hik anêḥ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

²⁰ Êḥ ma hik kapyâ siḥ ma hêv hadêḥ ôpatu ba hayabiḥ kapyâ ma halôk hamô biḥ. Ma avômalô sapêḥ ititiḥ yani. ²¹ Ma hanaḥ nena, “Abô êntêk ba

* **4:19:** Ais 58:6

hêk Wapômbên anêḡ kapya ba olanô intu lêk hik anôḡ.”

22 *Ma thêlô sapêḡ esonḡ ba enaḡ nena anêḡ abô ma mavi anôḡ. Ma donḡtom enaḡ, “Yani ma Josep anêḡ nakaduḡ iyom, aêḡ e?”

23 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonaḡ abô lonḡ kapô te êndêḡ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alanaḡ nôḡ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêḡ ênjêk anêḡ malak ôdôḡ im-biḡ.’ ”

24 *Ma hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena plopet te hi anêḡ malak ôdôḡ ma anêḡ avômalô miḡ ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israeḡ iniḡ avi tôp bêḡ anôḡ êmô. Ma Wapômbên hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêḡ lô ma wata te havaḡ ba bôm bêḡ habitak lonḡ êḡ. 26 *Ma donḡtom Wapômbên miḡ hêv Elia ba hi hadêḡ avi Israeḡ te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniḡ pik.

27 * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ êpôm palê lepla. Ma donḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô lonḡ buyaḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elanaḡ abô takêḡ ba leḡniḡmaniḡ kambom. 29 Ma iviyô imiḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav iniḡ malak hamô

* 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kinḡ 17:1,7 * 4:26: 1Kinḡ 17:8-16 * 4:27: 2Kinḡ 5:1-14

anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêsoḡ yani pônêḡ êndôk. ³⁰ Ma donḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvônḡ ba havenḡ ba hi.”

*Yisu hêv ḡḡok vê
(Mak 1:21-28)*

³¹ Vêḡ ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadônḡ avômalô. ³² *Thêlô elanô anêḡ abô ba esonḡ kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwanḡ bomanḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡok lelaikhamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hólêm ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hólêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathen.”

³⁵ Ma donḡtom Yisu hathanḡ ḡḡok êḡ ba hanaḡ, “O bônônḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡok êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom ba enanḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡok lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwanḡ bomanḡ ba ḡḡok elanô ba ele yaiḡ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi havenḡ loḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

*Yisu hadum ḡê lôk lijiḡ bêḡ anônḡ mavi
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)*

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yanavi hapôm lijiḡ vovanḡ kambom. Ma thêlô enanḡ ek Yisu nêḡ yani sa. ³⁹ Êḡ

* **4:32:** Mat 7:28-29

ma Yisu hi habobo avi êᶇ ma hathaᶇ lijij êᶇ ma lijij êᶇ hatak yani. Ma kethaᶇ oyaᶇ ma haviyô ba hapôpêk nôᶇ ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ᶇê lôk lijij lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baᶇ hayô hêk tomtom ma sapêᶇ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ᶇgôk etak avômalô bêᶇ anôᶇ ba ele yaᶇ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêᶇ Anêᶇ Nakaduᶇ.” ᶇgôk takêᶇ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaᶇ i ek bônôᶇ.

⁴² Lôkbôk momaᶇiniᶇ ma Yisu hatak loᶇ êᶇ hêk ma hi loᶇ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonᶇ yani loᶇ ek miᶇ etak thêlô ba ni loᶇ buyaᶇ ami. ⁴³ Ma doᶇtom hanaᶇ, “Wapômbêᶇ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êᶇ ba intu yana ek yanaᶇ Abô Mavi esak Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak êndêᶇ avômalô malak yaᶇ imbiᶇ.” ⁴⁴ *Êᶇ ma hi Judia iniᶇ unyak yeᶇ tomtom ma hanaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ abô bêᶇ hadêᶇ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêᶇ Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiᶇ kasukthôm Genesalet* anêᶇ daᶇ ma avômalô bêᶇ anôᶇ imiᶇ ba elanô Wapômbêᶇ anêᶇ abô ba ililiᶇ yani siᶇ hawê haveᶇ. ² Ma hayê ᶇê ik alim etak iniᶇ yeᶇ luvi hamô liᶇdaᶇ ma i ithik iniᶇ yakseᶇ. ³ Êᶇ ma hi hathak yeᶇ êᶇ yaᶇ, yeᶇ êᶇ ma Saimon anêᶇ. Ba intu hanaᶇ hadêᶇ

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêᶇ athêᶇ yaᶇ.

Saimon nena, “Ôlêm ususunij yeŋ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôŋ avômalô.

⁴ Yani hadôŋ avômalô yôv ma hanaŋ hadêŋ Saimon nena, “Onja yeŋ ba nu kasuk malêvôŋ ma otak yaksen êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanaŋ, “Anyô bêŋ, bôkam bôlôvôŋ daim ma yêlô atak yaksen halôk kasuk aleba miŋ avôv alim te ami ma mi anôŋ. Ma donjom lêk honaŋ ba intu tem yêlô natak yaksen êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêŋ ma êvôv alim bêŋ anôŋ ba yaksen hadum ek itip. ⁷ Êŋ ma ik kaiyav hadêŋ yeŋ yaŋ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i nena nêlêm ek nêlêm thêlô sa. Êŋ ma êlêm ba etak alim halôk yeŋ luvi ba hayô siŋ ba hadum ek êmô yeŋ luvi sesoŋ.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô haviŋ yani êyê alim nômbêŋ atu ba êvôv ma esoŋ kambom. Êŋ ma Saimon halek vadôŋ lêlô hamô Yisu va luvi ma hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” ¹⁰ Ma Sebedi anêŋ nakaduŋ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i êyê nôm êŋ ba esoŋ kambom haviŋ.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon, “Miŋ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.”

¹¹ *Êŋ ma ewa yeŋ ba i ethak liŋdaŋ. Ma etak iniŋ nômkama sapêŋ hamô ma i esopa Yisu.

*Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)*

* **5:5:** Jon 21:3-8 * **5:11:** Mat 19:27

12 Wak te ma Yisu hamô malak lôñ te ma anyô palê lepla hatêto liñkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanañ, “Anyô Bêñ, lemhaviñ ma hatôm opesañ ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

13 Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanañ, “Yalenhaviñ. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethen oyañ ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak liñsiñ anôn.

14 *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Miñ onañ nôm êntêk bêñ ami. Ma nu nuñgwik o thô êndêñ anyô habôk da lôk nêm da êndêñ Wapômbêñ hatôm Mose bôk hanañ yôv. Ma nê êbôk da tem nenañ êndêñ avômalô sapêñ nena lêk o mabuñ mavi.”

15 Ma donjom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôn êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum iniñ lijiñ mavi. 16 Ma donjom wak bêñ anôn ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loñ thiliv ek eteñ mek.

*Yisu hadum anyô havuviñ te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)*

17 Wak te ma Yisu hadôn avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anêñ Jusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anêñ lôklokwañ hamô haviñ Yisu ek indum avômalô lôk lijiñ nimbatak mavi. 18 Ma anyô doho etak anyô havuviñ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êñjêk ebobo Yisu. 19 Ma donjom avômalô bêñ anôn ba loñ putup ba miñ

* 5:14: Wkp 14:1-32

hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vov ma êngô unyak vov abyan ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlônin êvhavin ma hanañ hadêñ anyô havuvin atu nena, “Aiyan, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabun elanô abô êñ ma leninhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hason nena yani ma Wapômbên e? Anyô late min hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbên iyom.”

²² Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ nena, “Aisé ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? ²³ Abô alê intu vumvum ek yanañ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô omben.’ ²⁴ *Aên ba tem yangik Anyô Anên Nakadun atu thô êndên môlô nena anên athên ma bên ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma Yisu hanañ hadêñ anyô havuvin atu aêntêk, “Yanañ êndên o nena umbiyô umin ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” ²⁵ Kethen oyan ma ôpên haviyô hamin avômalô malêvôn ma hawa anên yêm. Ma hi anên unyak ba habô Wapômbên anên athên. ²⁶ Ma avômalô sapêñ eson kambom ba êbô Wapômbên anên athên havin. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôn te.”

Yisu dalam Livai
(*Mat 9:9-13; Mak 2:13-17*)

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anên athên nena Livai ba hamô unyak ewa takis.

* **5:20:** Ais 43:25; Luk 7:48 * **5:24:** Jon 5:8

Ma hanan hadêñ ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêñ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanğabôm nôm bêñ hamô anêñ malak ek Yisu enjan. Ma nê ewa takis bêñ anôñ lôk avômalô vi eyañ nôm haviñ thai. ³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanan nena, “Nê lôk lijiniñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiniñ mi ma mi. ³² Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôñiñ liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nôm

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Wak bêñ anôñ ma Jon anêñ nê ku evak balabuñ ek nôm ek leñiñhabi Wapômbêñ, ma Palisi iniñ nê ku idum aêñ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

³⁴ *Ma Yisu hanan nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nôm lôk leñiñmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nôm ami. ³⁵ Ma donjom havenañ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nôm.”

³⁶ Ma Yisu hanan abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabêñ sôp lukmuk ek indu sôp bô

* **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Jon 3:29

anêḡ abyaḡ siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma habuliḡ sôp lukmuk lôk sôp bô iniḡ lêlêyaḡ haviḡ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesaḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu ba bôk thektheḡ ba tem ipup ba waiḡ eḡgasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiḡ mavi ma miḡ ipup ami lôk waiḡ miḡ eḡgasô ni ami.

³⁹ “Ma doḡtom ḡê takatu ba inum waiḡ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiḡ lukmuk. Ba enaḡ, ‘Waiḡ bô ma vasiḡ mavi ek waiḡ lukmuk.’ ”

6

Yisu ma Sabat anêḡ alaḡ (*Mat 12:1-8; Mak 2:23-28*)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i evenḡ ku kapô te. Ma anêḡ ḡê ku evenḡ haviḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithiḡ hamô baheniḡ kapô ek anêḡ kupik nêḡ yak ek nejaḡ. ² *Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek nangaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

³ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak matheniḡ kapô ba hawa polom matheniḡ atu ba matheniḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma

* **6:1:** Lo 23:25 * **6:2:** Jon 5:10 * **6:3:** 1Sml 21:1-6 * **6:4:** Wkp 24:5-9

donptom Devit hayaŋ ma hêv doho hadêŋ anêŋ nê takatu ba evenŋ haviŋ yani ba eyaŋ.”

⁵ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaŋ.”

*Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)*

⁶ Sabat yaŋ ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ te ba hi ma hadôŋ avômalô. Ma anyô te hamô loŋ êŋ ba baŋ vianôŋ hatyôk. ⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô ba ititiŋ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loŋôndê ek nanaŋ yani bêŋ. ⁸ Ma donptom hayala thêlônin auk ba hanaŋ hadêŋ anyô baŋ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.” Êŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ.

⁹ Ma Yisu hanaŋ, “Yahadum ek yanaŋ injik môlô liŋ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêŋ balabuŋ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliŋ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiŋ thêlô sapêŋ hawê havenŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êŋ ma ôpêŋ hadum aêŋ ma baŋ habitak mavi hathak loŋbô. ¹¹ Ma donptom nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi leŋiŋmaniŋ kambom ba enaŋ hadêŋ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêŋ Yisu?”

*Yisu halam aposel laumiŋ ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Ma bôlôvôŋ êŋ aleba hayaŋ ma hateŋ mek

iyom hadêḡ Wapômbêḡ. ¹³ Hayaḡ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak doḡtom. Ma habi baḡ hayô hamiḡ tomtom hatôm laumiḡ ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêḡ lukmuk nena Pita hadêḡ yani ma yaḡ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduḡ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduḡ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêḡ ma hanaḡ Yisu bêḡ.

Yisu hadum avômalô bêḡ anôḡ mavi
(*Mat 4:24-25; Mak 3:7-12*)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêḡ nê ku êlôk ba i kalôḡ bute. Ma avômalô nômbêḡ atu ba bôk esopa yani êmô loḡ êḡ lôk avômalô bêḡ anôḡ êlêm anêḡ Judia lo Jelusalem ma avômalô ḡgwêk Taia lo Saidon êlêm haviḡ. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedaḡô anêḡ abô lôk indum iniḡ nê lôk lijiḡ mavi. Ma nê lôk ḡgôk lelaik ma Yisu hêv ḡgôk takêḡ vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêḡ anôḡ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêḡ lôklokwaḡ bêḡ anôḡ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

Yisu hadôḡ avômalô
(*Mat 5:1-12*)

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanaḡ hadêḡ i nena,
“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba
Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma tem
môlônim.

* **6:13:** ‘Aposel’ anêḡ ôdôḡ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô.

- 21 *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.
Ma môlô takatu ba lêk olaŋ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.
- 22 *Ma avômalô éyé môlô takatu ba osopa Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ba êpôlik lôk évôliŋ dômiŋ ma enaŋ abôma nena môlônim athêŋ ma nôm ôvathek kambom.
- 23 “Êŋ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêŋ lêk hamô malak leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.
- 24 “Ma doŋtom kikaknena môlô ŋê lôk nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim nômkama lôk lemim-mavi yôv.
- 25 Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.
Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiŋ kambom ba nodan.
- 26 Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêŋ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyaŋ aêŋ iyom.

*Lemimibiŋ ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô
(Mat 5:38-48)*

27 “Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô takatu ba othak olaŋô yenaŋ abô nena lemimibiŋ ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô ma nundum kobom mavi êndêŋ ŋê êpôlik hathak môlô. 28 Ma nonaŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek indum mavi êndêŋ ŋê takatu ba enaŋ nena Wapômbêŋ imbuliŋ môlô. Ma noten mek ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ ŋê

* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

takatu ba idum kambom hadêḡ mólô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem daḡ vi, ma nuḡgwik vi liliḡ ek epetav imbiḡ. Ma anyô te havôv anêḡ kwêv daim vê, êḡ ma otak yani ek enja anêḡ kwêv yaḡ imbiḡ. ³⁰ Ma anyô te hanaḡ hik o liḡ hathak nôḡkama, êḡ ma nêḡ iyom. Ma anyô te hawa anêḡ nôḡkama, êḡ ma miḡ onañ lôklokwaḡ ek nêḡ endelêḡ ami. Dô. ³¹ *Ma kobom atu ba lemhaviḡ anyô yaḡ indum êḡdêḡ o, êḡ ma undum aêḡ êḡdêḡ yani.

³² “Mólô lemimhaviḡ ḡê takatu ba lenḡhaviḡ mólô iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. ³³ Ma mólô othak udum kobom mavi hadêḡ ḡê takatu ba idum kobom mavi hadêḡ mólô iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. ³⁴ Ma mólô ôêv nôḡkama hadêḡ ḡê takatu ba lemimhabi nena tem nêḡnêḡ viyaḡ iyom, êḡ ma osoḡ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak idum aêḡ iyom. ³⁵ Ma doḡtom lemimhaviḡ nundum kobom mavi, êḡ ma lemimimbiḡ ḡê êpôlik hathak mólô ba nundum kobom mavi lôk nôḡnêḡ nôḡkama oyaḡ êḡdêḡ i. Udum aêḡ ma embeḡ yam ma tem noja vuli bêḡ, ma tem nôḡmô êtôm Wapômbêḡ Leḡ anêḡ nali ek malê nena osopa yani anêḡ bôk lo loḡ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêḡ ḡê paloḡ lôk avômalô idum kambom haviḡ. ³⁶ Ma mólô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm mólônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêḡ.

* **6:31:** Mat 7:12

*Môlô miñ notatale anyô vi iniñ kobom ami
(Mat 7:1-5)*

37 * “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbên tem etatale môlô aên iyom! Ma miñ nonañ êndên anyô vi nena vovañ bêñ tem êpôm yani ami. Wapômbên tem enañ êndên môlô aên iyom. Ma anyô te hadum kambom hadên o, ma otak kapôlôm ek ôpên. Êñ ma tem Wapômbên nêm anêm kambom vê aên iyom. 38 *Ma ôêv nômkama hadên avômalô vi, ma tem Wapômbên nêm nômkama êndên môlô. Yani tem nêm bêñ anôn. Ma donjom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palon ma tem yani indum aên. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbên indum aên iyom êndên môlô.”

39 *Vêm ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadên thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yañ endom anyô mapusip yañ e? Mi anôn. Thai luvi tem nênêm yak êndôk lôv. 40 *Avômena ethak unyak ma miñ bêñ ek iniñ kêdônwaga ami. Ma donjom ethak unyak vê ma tem nimbitak êtôm iniñ kêdônwaga.

41 “Aisé ka hâyê siñusik hamô mamuyañ madaluk ma miñ lemhabi aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? 42 Ma aisê ka honañ hadên mamuyañ, ‘Aiyañ, yalenhaviñ yanêm siñusik vê ênjêk malem?’ O anyô abôyañ, nêm aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôngô katô am ka nêm siñusik atu ba hamô mamuyañ madaluk vê.”

*Alokwañ lôk anên anôn
(Mat 7:15-20; 12:33-35)*

* 6:37: Mat 6:14 * 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mat 15:14

* 6:40: Mat 10:24-25

⁴³ “Alokwanj mavi ma miñ hathak hik anôñ kambom ami. Ma alokwanj kambom miñ hathak hik anôñ mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwanj anêñ anôñ ma eyala nena alokwanj mavi mena alokwanj kambom. Ma anyô miñ hatôm enja ngôbêñ mena bada êmô yak lôkmanjñ kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêñ ba anyô iniñ kobom tem injik iniñ kapôlôññ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma donjom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêñ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siñ intu tem enañ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêñ’ ma miñ osopa yenañ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halêm hadêñ ya ba halañô yenañ abô ba hasopa, êñ ma tem yangik ôpêñ anêñ bôk lo loñ thô êndêñ mômô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêñ unyak landiñ halôk pik lôk valu ba havalonj loñ majañ. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma donjom miñ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalonj loñ majañ. ⁴⁹ Ma donjom ôpatu ba halañô yenañ abô ma miñ hasopa ami, êñ ma hatôm halav anêñ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ñambô bêñ hayô ba hayôkwiñ unyak êñ, ma hapu kethenj oyanj ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêñ hêvhavinj
(Mat 8:5-13)

* **6:46:** Mat 7:21

¹ Yisu hanaŋ abô takêŋ hadêŋ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêŋ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêŋ anyô ku te, ma doŋtom anêŋ anyô ku êŋ hapôm lijij kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halanô nena Yisu lêk hamô loŋ êŋ, êŋ ma yani hêv Israeŋ iniŋ nê bêŋbêŋ doho ba i hadêŋ Yisu ek nenaŋ injik yani lij ek êlêm indum anêŋ anyô ku êŋ mavi. ⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêm yani sa. ⁵ Ôpêŋ hathak lahaviŋ alalô avômalô Israeŋ ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeŋ.”

⁶⁻⁸ Êŋ ma Yisu hi haviŋ thêlô. Thêlô ebobo anêŋ unyak ma anyô vovak laik êŋ hêv anêŋ anyô môlô doho ba i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Anyô Bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêŋ iyom ma ya miŋ anyô mavi ek yasôk yaŋgê o ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibij ma yenaŋ nê vovak êmô ya vibij aêŋ iyom. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ nê vovak te nena, ‘Nu,’ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiŋ daim ba honaŋ ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halanô ôpêŋ anêŋ abô ba hasoŋ kambom ma hik i liliŋ havôhi ma hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu ba even yani yam nena, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ bôk yahayê anyô te anêŋ pik Israeŋ anêŋ hêvhaviŋ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma nê takatu ba enaŋ abô haviŋ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô nãma te liŋ

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêŋ athêŋ nena Nain. Ma anêŋ nê ku lôk avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ yani. ¹² Thêlô ebobo malak êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ma avômalô malak êŋ ewa anyô nãma te ba ele yaiŋ ba i. Yani ma avi tôp te anêŋ nakaduŋ donjom êŋ iyom. Ma avômalô malak êŋ bêŋ anôŋ i haviŋ avi tôp lôk nakaduŋ nãma atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êŋ ma lahiki ba hanaŋ hadêŋ yani nena, “Miŋ ondan andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak ban hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêŋ imiŋ tiŋiŋ. Ma Yisu hanaŋ, “Anyô muk, yanaŋ êndêŋ o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô nãma êŋ haviyô hamô ma hanaŋ abô, ma Yisu hêv ôpêŋ hadêŋ talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêŋ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, “Plopet bêŋ te lêk habitak alalô malêvôŋ. Ma Wapômbêŋ lêk halêm ek nêma anêŋ avômalô sa.” ¹⁷ Êŋ ma abô hathak Yisu anêŋ ku atu ba hadum hi haveŋ avômalô Judia iniŋ loŋ sapêŋ lôk pik buyan takatu ba habobo haviŋ.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenaŋ injik Yisu liŋ
(*Mat 11:2-19*)

¹⁸ Jon anêŋ nê ku enaŋ hadêŋ yani hathak nôma takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêŋ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenaŋ injik Yisu liŋ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek nêma êlêm mena yêlô nayabiŋ anyô yaŋ?”

²⁰ Anyô ju êŋ êyô ek Yisu ma enaŋ, “Jon anyô hathik nãŋ hêv yai ba alêm ek nanaŋ injik o liŋ

* **7:15:** 1Kinj 17:23; 2Kinj 4:36 * **7:16:** Luk 1:68

nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbênj bôk habutinj abô ek nê m êlêm mena yêlô nayabinj anyô yan?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijinj lomaloma mavi lôk hêv ngôk kambom bênj anônj vê hêk avômalô. Ma hadum nê malenj pusip bênj anônj êyê tak. ²² *Vê m ma hananj hadênj thai aêntêk, “Nôbôn u ma nonanj êndênj Jon esak nô m takatu ba mamu ôyê lo olanô. Nê malenj pusip êyê tak, ma nê venjvuvuj evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê lenjônndônj kôtônj elanj abô, ma nê nãa iviyô hathak lonbô ma nê siv elanj Wapômbênj anênj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanj êndênj Jon esak nô m takên. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evalonj inj êvhavinj lonj, nê m lôk lenj mavi.”

²⁴ Ma Jon anênj anyô ku êvôi ma Yisu hananj abô hathak Jon hadênj avômalô nena, “Bôk môlô u lonj thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayanj nô m mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma ê m ô kinj anênj unyak ma minj ê m ô lonj thiliv ami. ²⁶ *Môlô u lonj thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanônj! Ma donjom yananj êndênj môlô nena Jon ma bênj ek plopet sapênj. ²⁷ Bôk eto hathak ôpênj hêk Wapômbênj anênj kapya nena,

“ ‘Odanô, tem yanê m yananj anyô ku te ê m ônj ek o, ek enanj yananj abô bênj ek êpôpêk lonjônndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yananj êndênj môlô nena Jon ma bênj ek avômalô pik sapênj. Avi te minj bôk havathu anyô

* **7:22:** Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * **7:26:** Luk 1:76

te aêḡ ami ma mi. Ma donḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.”

²⁹ * (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ḡê ewa takis haviḡ ba intu elañô abô atu ba Yisu hanaḡ hathak Jon ma enañ, “Wapômbêḡ anêḡ kobom ma thêthôḡ anôḡ.” ³⁰ *Ma donḡtom ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliḡ dômiḡ hadêḡ loḡôndê atu ba Wapômbêḡ hik thô hadêḡ i.)

³¹ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak donḡtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ Yêlô abi yeḡ beleḡ ek môlô nondo yeḡ,
ma donḡtom miḡ olo yeḡ ami.

Ma yêlô alaḡ asêḡ malêḡ ek môlô nodañ,
ma donḡtom miḡ olaḡ ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôḡ êntêk êtôm avômena takêḡ. Jon anyô hathik ḡañ halêm ma hatip ek nôḡm lôk waiḡ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ḡgôk hamô haviḡ yani. ³⁴ *Ma donḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêm ma miḡ hatip ek nôḡm lo waiḡ ami. Ba intu môlô onañ, ‘Ôḡgô, anyô êḡ hathak hayaḡ nôḡm lôk hanum waiḡ bêḡ anôḡ aleba intu halo molo. Yani ma ḡê idum kambom lôk ḡê ewa takis iniḡ anyô môlô.’ ³⁵ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ auk tem injik anôḡ mavi ba avômalô tem nêḡê nena auk êḡ ma thêthôḡ anôḡ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôḡm ôv mavi

* **7:29:** Luk 3:12 * **7:30:** Mat 21:32 * **7:34:** Luk 15:2

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjaŋ nôm imbiŋ yani. Êŋ ma yani hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak ma halôk hamô ek enjaŋ nôm. ³⁷ *Ma avi sek te anêŋ loŋ êŋ halaŋô nena Yisu lêk hayaŋ nôm hamô Palisi atu anêŋ unyak. Êŋ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êŋ. ³⁸ Ma halêm hamiŋ Yisu dôm habobo valuvi ma halaŋ ba mathôk hév yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ŋaun. Ma haliŋu Yisu vakapô lôbôlôŋ ma hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êŋ ma lahabi nena, “Yisu ma miŋ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêŋ anêŋ auk ma hanaŋ, “Saimon, yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ êndêŋ o.”

Ma Saimon hanaŋ, “Kêdôŋwaga, onaŋ.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô ju bôk ewa valuselen hêk anyô bêŋ te. Anyô yaŋ hawa hatôm 500, ma yaŋ hawa hatôm 50 ba iniŋ viyaŋ hêk. ⁴² Ma thai miŋ hatôm nênem valuselen êŋ viyaŋ ami. Ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ hadêŋ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’”

Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik Saimon liŋ nena, “Lemhabi nena anyô ju êŋ yaŋsé intu lahaviŋ ôpêŋ bêŋ anôŋ?”

⁴³ Ma Saimon hanaŋ viyaŋ nena, “Yaŋ atu ba hawa valu bêŋ la.”

Ma Yisu hanaŋ, “Anêm auk ma mavi.”

* **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

44 Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanan hadêŋ Saimon, “Nôŋgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. 45 Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom avi êntêk halinju yaveŋkapô lôbôlôn. 46 Ma miŋ howa nôm lêŋlêŋ ba hoŋgasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi ba haŋgasô hayô hamô yaveŋkapô. 47 Aêŋ ba yanarj êndêŋ o nena avi êntêk lahaviŋ ya bêŋ anônŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anônŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba eson nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋiŋhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”

48 Ma Yisu hanan hadêŋ avi êŋ nena, “Anêm kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”

49 Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elanô abô êŋ ma enarj hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

50 *Ma Yisu hanan hadêŋ avi êŋ, “Anêm hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

1 Yôv ma Yisu hi havenŋ malak lôbôlôbô ba hanan Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ lonj lôklinyak.

2 *Nê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê evenŋ haviŋ yani.

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Avi takatu te ma Malia anêḡ Magadala sêbôk ba ḡgôk bahenḡvi ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yaḡ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabinḡ Helot anêḡ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêḡ anôḡ haviḡ. Avi takêḡ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

*Abô loḡ kapô hathak anyô hapaliv yaḡvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)*

⁴ Avômalô bêḡ anôḡ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doḡtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yaḡvêk halôk anêḡ ku. Ma hapaliv yaḡvêk takêḡ ma vi halôk loḡôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyaḡ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doḡtom pik êḡ moma ba yaḡvêk êḡ hayeḡ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loḡ yak lôkmaḡḡiḡ kapô ba yak êḡ halumbak hayô yaḡvêk takêḡ yôv. ⁸ Ma doḡtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêḡ ma hik anôḡ ba hatôm 100.”

Yisu hanaḡ abô takêḡ yôv ma halam nena, “Môlô ḡê lôk lemôndôḡ ma nodanô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abô loḡ kapô êḡ anêḡ ôdôḡ. ¹⁰ *Ma yani hanaḡ nena, “Wapômbêḡ lêk hik anêḡ auk loḡ kapô hathak anêḡ loḡ lôkliḡyak thô hadêḡ môlô yôv. Ma doḡtom avômalô vi ma yahathak yahanaḡ hathak abô loḡ kapô iyom. Ba intu

“thêlô êyê, ma doḡtom miḡ êyê katô ami.

Ma thêlô elanô, ma doḡtom miḡ eyala anêḡ ôdôḡ katô ami.’ ” *Aisaia 6:9*

* **8:10:** Ais 6:9-10

11 Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Yanvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô. 12 Yanvêk takatu ba halôk loŋôndé ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma havenŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlôŋiŋ ek miŋ nênmimbiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nê m thêlô bulubiŋ ami. 13 Ma yanvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ lôk leniŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ bidonŋa iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhaviŋ. 14 Ma yanvêk takatu ba halôk yak lôkmaŋiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk anêŋ nô mavi hathivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô siŋ ba thêlô miŋ ik anôŋ ami ma mi. 15 Ma doŋtom yanvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôŋiŋ mavi ba maleŋ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ loŋ majaŋ. Êŋ ma hatôm imiŋ lôklokwaŋ ba ik anôŋ mavi.

*Min evuŋ atum lam anêŋ deda ami
(Mak 4:21-25)*

16 * “Anyô miŋ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uŋ kapô mena ivuŋ hamô loŋ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêŋ hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. 17 *Nômkama takatu ba ivuŋ hêk loŋ kapô ma tem nimbatak

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2

loŋ yaiŋ. Ma nômkama takatu ba ivuŋ i êmô loŋ momaŋiniŋ ma tem nimbitak yaiŋ ek sapêŋ neyala i. ¹⁸*Aêŋ ba mólô nodanô yenaŋ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaŋ abô katô ma tem Wapômbêŋ indum ba yani eyala nômkama doho imbiŋ. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hayala yenaŋ abô ami, ma tem Wapômbêŋ enja auk takatu ba ôpêŋ hasoŋ nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêŋ.”

*Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Ma Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ êlêm ek nêgê yani, ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ imiŋ loŋ siŋ ba miŋ hatôm nêgê yani ami. ²⁰ Êŋ ma anyô te hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Lemtambô lôk mólôviyaŋ imiŋ yaiŋ ba leniŋhaviŋ nêgê o.”

²¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô ma nê takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba esopa.”

*Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)*

²² Wak te ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êŋ ma ewa yeŋ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoŋ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êŋ ma i ik Yisu liŋ ba enaŋ, “Anyô bêŋ, anyô bêŋ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaŋ lovak lôk kasuk budum bêŋ takatu ba ema ba êk tiŋiŋ. ²⁵ Ma Yisu

* **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlônim ôêvhaviŋ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba eson kambom ba enaŋ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaŋ abô hadêŋ kasuk lo lovak ba elanô anêŋ abô ba esopa?”

*Yisu hêv ngôk vé hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)*

²⁶ Ma thêlô ewa yeŋ êŋ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniŋ pik. Loŋ êŋ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô ethak liŋ ma Yisu hatak yeŋ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviŋ yani anêŋ loŋ êŋ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêŋ bôk hatak anêŋ malak ma hi hamô siô ba havenŋ kôlôlôn. ²⁸⁻²⁹ Nê loŋ êŋ ethak ekak ôpêŋ ban lo va lusu hathak seŋ ma êv anyô te ek eyabiŋ, ma donjom ngôk êŋ hayô ba hayôkwiŋ ôpêŋ ma hamô seŋ êŋ kisi. Ma habi ôpêŋ vôiê ma hi hamô loŋ thiliv.

Ma anyô êŋ hayê Yisu ma hanaŋ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ngôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êŋ ma ôpêŋ halam lôklala bomaŋ nena, “Yisu, o ma Wapômbêŋ Leŋ Anôŋ Biŋ anêŋ Nakaduŋ, lemhaviŋ undum malê êndêŋ ya? Miŋ nêv vovaŋ êndêŋ ya ami!”

³⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Anêv athêŋ nena?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Yenaŋ athêŋ nena Nê Vovak Lubuŋlubuŋ” ek malê nena ngôk bêŋ anôŋ êmô yani kapô.

³¹ Ma ngôk takêŋ enaŋ lôbôlôn hadêŋ Yisu nena, “Miŋ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêv yêlô ni êndôk bok takêŋdaku ba êmô dum endaku.” Êŋ

ma Yisu halôk hathak iniņ auk. ³³ Ma ngôk takêņ etak ôpêņ ma i êlôk bok takêņ kapô. Ma bok takêņ elañviņ kethenј ba i hadêņ loņ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ñañ halok sapêņ vônô.

³⁴ Ma ñê takatu ba eyabiņ bok êyê nôm êņ ma êsôv ba i enañ mayaliv havenј lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loņ êņ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bêņ anôņ bôk êmô haviņ yani ba lêk anêņ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ñê takatu ba êyê nôm êņ enañ hadêņ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêņ êkô ba elowaliņ kambom ba enañ ek Yisu etak i ba ni buyañ. Aêņ ba Yisu hathak yeņ ma thêlô êvôi Galili hathak loņbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanaņ lôklokwaņ hadêņ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiņ o e?” Ma donjom Yisu hêv ek êmbôni anêņ loņ ba hanaņ, ³⁹ “Onañ êndêņ avômalô esak nômbêņ atu ba Wapômbêņ hadum hathak o.” Êņ ma havôhi anêņ loņ ma hanaņ hadêņ avômalô sapêņ hathak nômbêņ atu ba Yisu hadum hadêņ yani.

Avena ñama lo avi lijiņ
(*Mat 9:18-26; Mak 5:21-43*)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loņbô ma avômalô bêņ anôņ lêk eyabiņ yani êmô liņdanј ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêņ hayabiņ unyak yeņ te halêm ma anêņ athêņ nena Jailus. Yani halek vadôņ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaņ hik yani liņ lôk kapô malaiņ ek Yisu imbiņ yani ba

ini anêḡ unyak. ⁴² Ek malê nena anêḡ amena ma doḡtom iyom ba hapôm lijij ba hadum ek ema. Amena êḡ anêḡ sondabêḡ ma hatôm laumiḡ ba lahavuju.

Êḡ ma Yisu hi haviḡ yani ma avômalo bêḡ anôḡ ekalabu yani siḡ. ⁴³ Ma avi te hamô loḡ êḡ ba hapôm lijij thalaleḡ halom hatôm sondabêḡ laumiḡ ba lahavuju. Ma anyôla miḡ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êḡ halêm habobo Yisu dômlokwaḡ ma hasôm Yisu anêḡ kwêv daim anêḡ daḡ iyom ma ketheḡ oyaḡ ma thalaleḡ êḡ hakapok.

⁴⁵ Êḡ ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêḡ enaḡ nena thêlô mi. Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, avômalo bêḡ anôḡ ekalabu o siḡ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaḡ lôklokwaḡ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êḡ hayê nena miḡ hatôm imbuḡ i ami. Ba intu hakô ba halowaliḡ ba hi halek vadôḡ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaḡ hathak hasôm yani ma ketheḡ oyaḡ ma anêḡ thalaleḡ atu hakapok ba avômalo nômbêḡ atu elañô. ⁴⁸ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Yenaḡ avena, anêm hôêvhaviḡ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaḡ abô hamiḡ denaḡ ma anyô te halêm anêḡ Jailus anêḡ unyak ba hanaḡ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôḡwaga ma miḡ nêm malaiḡ êndêḡ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halañô abô êḡ

* **8:48:** Luk 7:50

ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêmbinŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalô êmô ba elañ asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalainŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiŋ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êŋ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviŋ yani.

⁵⁴ Êŋ ma havalonŋ avena hamô baŋ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êŋ anêŋ dahô hayô halôk kupik hathak loŋbô ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nênenêm nôm êndêŋ avena êŋ ek enjaŋ. ⁵⁶ Ma anêŋ talêbô lo lambô esonŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

9

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yisu halam anêŋ nê ku lauminŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ i ek nênenêm ŋgôk sapêŋ vê lôk nindum avômalô lijiŋ mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk nindum avômalô lôk lijiŋ mavi. ³ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miŋ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselenŋ imbiŋ ami. Uŋgwik kwêv doŋtom ma miŋ noja kwêv yaŋ imbiŋ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma

* **9:3:** Luk 10:4-11

nômô unyak êñ iyom endeba notak loñ êñ ek unu buyañ. ⁵ Ma doñtom loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavôn otak loñ êñ, ma ungwik vonḡovañ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleñij ek injik iniñ kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i evenḡ lomalak lomalak ba enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiñ mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma opalê
(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ *Anyô Bêñ Helot halañô nômm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anônḡ hathak ek malê nena anyô doho enañ aêntêk, “Jon haviyô hêk ñama hathak loñbô.” ⁸ Ma anyô doho enañ, “Elia halêm,” ma doho enañ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loñbô.” ⁹ *Êñ ma Helot hanañ nena, “Bôk yahad-abêñ Jon laselo kisi yôv, ma doñtom Yisu ma opalê ba yahalañô avômalô enañ abôkama hathak yani?” Êñ ma yani hadum ek êñjê Yisu.

*Yisu havakônḡ avômalô hatôm 5,000
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)*

¹⁰ Ma Yisu anêñ aposel êyô, ma enañ hathak nômm takatu ba thêlô idum bêñ hadêñ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêñ athêñ nena Betsaida. ¹¹ Ma doñtom avômalô bêñ anônḡ eyala nena Yisu lêk hi. Êñ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ba hadum avômalô lôk lijiñ ibitak mavi.

* **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * **9:9:** Luk 23:8

¹² Ma yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma Yisu anêŋ nê ku êlêm ma enaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nô m lôk loŋ nêjêk.”

¹³ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlôda nobakôŋ i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nô m ma polom baheŋvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba yêlô ana nanêm nô m vuli ek avômalô nô mbêŋ êntêk êŋ la?” ¹⁴ Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anôŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô nonaŋ êndêŋ avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.” ¹⁵ Nê ku idum aêŋ hadêŋ avômalô ba sapêŋ êlôk êmô biŋ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêŋ anêŋ nê ku ba ibi sam hadêŋ avômalô nô mbêŋ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋŋviyak. Ma nô m wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

*Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)*

¹⁸ Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ nê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹ *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma

* **9:19:** Luk 9:7-8

Elia, ma doho enañ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak lonjbô.”

20 *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma môleđa lam ya nena opalê?”

Ma Pita hanañ viyañ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbên hêv ek nêm anên avômalô bulubiñ.”

21 Êñ ma Yisu hanañ lôklokwañ hadên thêlô ek miñ nenañ abô êñ bên êndên anyôla ami. 22 *Ma yani hanañ nena, “Anyô Anên Nakaduñ atu tem esopa Wapômbên anên lahaviñ ba enja vovañ bên anôn. Ma Israel iniñ nê bên bên lôk nê bên bên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêmbôliñ dômiñ êndên yani. Ma Wapômbên tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak lonjbô.”

23 *Ma yani hanañ hadên avômalô sapên nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dômiñ êndên yanida ma enja anên alovalañsiñ êtôm wak nômbên intu sapên ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bên anôn hathak anên lôkmala pik ma anên lôkmala êñ tem nêm yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anên lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôn. 25 Anyô te hawa nômkama pik sapên, ma doñtom miñ hasopa Wapômbên ami ba anên lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôn, tem enja vovañ. 26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma emben yam atu ba ya Anyô Anên Nakaduñ yandaelêm imbiñ yenañ deda lôkmanññ lôk lambô ma añela matheñ iniñ

* 9:20: Jon 6:68-69 * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33 * 9:23:

Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

deda lôkmanġin, ma tem ya mama ek ôpêġ aêġ iyom. ²⁷ Aêġ ba yanaġ avanôġ êndêġ mômô nena Wapômbêġ anêġ loġ lôklinyak tem êlêm. Ma mômô vi atu ba umiġ loġ êntêk tem nômô lôkmala denaġ ma ôġġô nôm êġ imbiġ.”

*Yisu liġkupik habitak yaġda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

²⁸ Ma Yisu hanaġ abô êġ yôv ma wak bahenvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dum-lolê te ba hi ek eteġ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviġ yani. ²⁹ Yisu hateġ mek denaġ ma thohavloma habitak yaġda ba anêġ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. ³⁰⁻³¹ *Ma ketheġ oyaġ ma anyô lokwanju lôk deda bêġ imiġ ba enaġ abô haviġ yani, yaġ ma Mose ma yaġ ma Elia. Thai enaġ abô hadêġ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu tem indum ba injik anôġ êmô Jelusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni. ³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleġ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêġ deda bêġ lôk anyô ju imiġ iviġ yani. ³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanaġ hadêġ Yisu aêntêk, “Anyô bêġ, mavi anôġ ek lêk alalô amô loġ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôġ abô atu ba enaġ ba intu hanaġ aêġ.

³⁴ Pita hanaġ abô denaġ ma buliv te hayô hava thêlô siġ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêm anêġ buliv êġ kapô nena, “Intu ma yenaġ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaġ ku. Ba nodanô anêġ abô.” ³⁶ Abô êġ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu

* **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pi 1:16-18 * **9:35:** Luk 3:22

iyom hamiņ. Pita lo Jems ma Jon miņ enaņ hadêņ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elanô ami.

Yisu hêv ngôk vê hêk okna te

(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Haviyô hayaņ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêņ anôņ i êpôm yani.

³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaņ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaņ okna doņtom iyom. ³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiņ yani ba kethêņ oyaņ ma yani halaņ boloba ba halowaliņ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êņ habuliņ yani liņkupik kambom anôņ ba miņ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahanañ hik anê m nê ku liņ lôklokwaņ ek nê nê m ngôk kambom êņ vê, ma doņtom thêlô miņ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Yahamô haviņ môlô sawa daim ma doņtom miņ ôêvhaviņ ami ma owa auk lokbaņ aleba yakapôlônġ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êņ êlê m.”

⁴² Ma okna êņ haveņ denaņ, ma ngôk êņ habi vôkê halôk pik ba hadum ba okna halowaliņ kambom. Ma doņtom Yisu hathaņ ngôk lelaik êņ, ma hadum okna êņ ba habitak mavi ma hêv hi hadêņ lambô hathak lonġbô. ⁴³ Ma avômalô sapêņ esonġ kambom hathak Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ bêņ.

Yisu hanaņ bôlônġ yaņ hathak anêņ ŋama

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapêņ leņiņhabi abô bêņ anôņ hathak nô m takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaņ hadêņ anêņ nê ku nena, ⁴⁴* “Môlô nodanô abô êntêk katô.

* **9:44:** Luk 9:22

Tem nenanj Anyô Anêj Nakaduj atu bêj ba netak êndôk avômalô bahenij.” ⁴⁵ *Ma anêj nê ku êthônj abô êj anêj ôdônj palij ek malê nena havuj ek thêlô. Ma êkô ek nenanj injik yani lij ek enanj anêj ôdônj bêj êndêj thêlô.

Opalê intu anyô bêj?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ *Ma Yisu anêj nê ku êkôki nena thêlô alisé intu bêj ek nê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlônij auk êj. Ma hawa amena te ba hadô hamiñ habobo yani. ⁴⁸ *Ma hanañ hadêj anêj nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhavij ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havij. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvônj intu anyô bêj ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanañ nena, “Anyô Bêj, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athêj. Ma donjom yani ma mij alalô te ami ba intu yêlô ananj ek yani etak ku êj.”

⁵⁰ *Ma donjom Yisu hanañ nena, “Dô! Mij numij yani loñ sij ami. Ôpatu ba mij hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavônj Wapômbêj enja Yisu ni lej lêk habobo, êj ma yani lavidonj ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônj ek yani. ⁵³ Ma donjom avômalô loñ êj êdô neja yani thô ek malê nena hi

* **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24 * **9:48:** Mat 10:40

* **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23

Jelusalem. ⁵⁴*Ma nê ku Jems lo Jon êyê nô m êñ ma enañ hik yani liñ aêntêk, “Anyô Bêñ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêñ leñ ek esañ thêlô e?”
⁵⁵ Ma donjom Yisu hik i liliñ ma hayanda thai.
⁵⁶ Ma thêlô i malak yañ.

*Ku bêñ ek nesopa Yisu van gwam
 (Mat 8:18-22)*

⁵⁷ Thêlô evenñ loñôndê ba i ma anyô te hanañ nena, “Loñ nômbênñ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanañ, “Avuñ yatap iniñ pik abyan hamô ma menak iniñ unyak hamô aliñ, ma donjom ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma yenañ loñ yangêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma donjom ôpên hanañ, “Anyô Bêñ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

⁶⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Dô, nê ñama da nedav iniñ ñama. Ma nu onañ abô esak Wapômbênñ anêñ loñ lôklyak bêñ.”

⁶¹*Ma anyô yañ hanañ hadêñ Yisu nena, “Anyô Bêñ, tem yasopa o, ma donjom otak ya ek yanañ waklêvônñ êndênñ yenañ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Ôpatu ba havenñ loñôndê ma hik ma liliñ miñ hatôm indum ku êñjêk Wapômbênñ anêñ loñ lôklyak kapô ami ma mi.”

10

*Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i
 (Mat 11:20-24)*

* **9:54:** 2Kinj 1:9-16 * **9:61:** 1Kinj 19:20

¹*Yôv ma Anyô Bêḡ hatak avômalô yaḡda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôḡ ek yani ba i hadêḡ malak lôḡ sapêḡ atu ba yani tem ni. ²*Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Nôm bêḡ anôḡ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donḡtom ḡê ku ma toḡtom iyom. Aêḡ ba notêḡ mek êndêḡ ku anêḡ alaḡ ek nêḡ ḡê ku ba ini ek nindum anêḡ ku. ³*Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuḡ yatap malêvôḡ. ⁴*Ma miḡ môlô noja valuselen lôk vak lôk bokḡḡp imbiḡ ami. Ma miḡ nonaḡ abô pôk embenḡ loḡôndê ami ma unu nundum ku êḡ kethêḡ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonaḡ êndêḡ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêḡ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êḡ ba hêvhaviḡ, êḡ ma tem môlônim abô mavi êḡ êmô imbiḡ thêlô. Ma mi, ma tem abô êḡ êmbôlêḡ ek môlôda esak loḡbô. ⁷*Ma môlô nômô unyak êḡ iyom. Ma môlô oḡgwaḡ ba nunum êtôm atu ba êv hadêḡ môlô iyom ek malê nena môlô ma ḡê ku ba mavi ek avômalô neyabiḡ môlô. Ma miḡ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸* “Môlô ôyô malak lôḡ te ba ewa môlô thô ba êv nôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma môlôḡgaḡ. ⁹Ma môlô nundum thêlônḡ avômalô lôk lijiḡ nimbitak mavi, ma môlô nonaḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêḡ habobo môlô.’ ¹⁰Ma donḡtom miḡ ewa môlô thô ami, êḡ ma môlô unu numiḡ loḡôndê

* **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27

ma nonañ nena, ¹¹ *Yêlô ik vonḡovaḡ veniḡkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak lêk halêm habobo môlô.’ ¹² *Yanaḡ êndêḡ môlô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endañô abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa môlô thô ami, thêlônḡ malaiḡ tem êmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom.

¹³ “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Bet-saida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvôḡ, êḡ ma kethêḡ oyaḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡgavu esak leḡḡkadôk ek nede kapôlônḡiḡ liliḡ. ¹⁴ Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endañô abô, êḡ ma môlônim malaiḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon iniḡ! ¹⁵ Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêḡ esak leḡ e? Mi, môlô tem unu ḡê ḡama iniḡ loḡ!

¹⁶ * “Anyô halañô môlônim abô, êḡ ma yani halañô yenaḡ abô haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ ya haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ ya, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviḡ.”

*Nê ku êvôlêm hathak loḡbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)*

* **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24

* **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

17 Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak lonbô ma lenj mavi bêñ anôn ba enañ, “Anyô Bêñ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ngôk vé hathak anêm athêñ.”

18 *Ma Yisu hanañ aêntêk, “Yahayê Sadan hêv yak anêñ leñ hatôm damak. 19 *Odanô, yahêv lôklokwan hadêñ môle ek nombak umya lo dangaviñ pesa. Ma môle hatôm nômo Sadan ôpatu ba lamanj hathak môle anêñ lôklokwan sapêñ lu. Ma nômlate miñ hatôm imbuliñ môle ami ma mi. 20 *Ma môle miñ lemimmavi bêñ anôn esak ngôk elanô môle nim abô ami ma mi, ma donjom môle lemimmavi esak Wapômbêñ bôk hato môle nim athêñ hêk leñ.”

21 Yôv ma Lovak Mathen hadum Yisu anêñ kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma leñ lo pik anêñ alañ! Lêk huvun anêm auk hadêñ nê lôkauk lôk nê bêñbêñ ma huik thô hadêñ nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêñ! Wakamik, avanôn oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aêñ.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêñ yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndêñ i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadêñ anêñ nê ku iyom nena, “Wapômbêñ hadum mavi hadêñ môle ba môle ôyê nôm takatu. 24 Yanañ êndêñ môle nena sêbôk ma plopet lôk kiñ bêñ anôn lenj haviñ nêgê

* **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18

* **10:20:** Plp 4:3; ALK 3:5 * **10:22:** Jon 3:35; 10:15

nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma don̄tom miñ êyê ami. Ma leñiñhaviñ nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô, ma don̄tom miñ elañô ami.”

Anyô Samalia mavi te

(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

²⁵ *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabun hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanañ, “Kêdôñwaga, yandum malê ek Wapômbêñ nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ ya?”

²⁶ Ma Yisu hanañ hik yani liñ aêntêk, “Abô balabun hanañ malê? Êñ ma oda osam abô êñ ba lemimbi nena abô êñ hanañ aisê?”

²⁷ *Ma yani hanañ nena, “Lemimimbiñ Anyô Bêñ unim Wapômbêñ êñjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwanj lôk unim auk sapêñ. Ma lemimbiñ anêm avômalô êtôm lemhaviñ oda.”

²⁸ *Ma Yisu hanañ nena, “Avanôñ. Undum aêñ ma tem ômô lôkmala.”

²⁹ Ma don̄tom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêñ auk ma mavi, aêñ ba yani hanañ nena, “Yenañ avômalô êñ ma opalêla?”

³⁰ Ma Yisu hanañ viyañ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êñ ma ñê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loñôndê ma ewa anêñ nômkama vani ba i. ³¹ Ma anyô habôk da te hasopa loñôndê êñ ba halôk ba hi. Êñ ma yani hayê anyô êñ, ma don̄tom yani habup halôk loñôndê vi hale ba hi. ³² Aêñ iyom ma Livai te

* **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18 * **10:27:** Wkp 19:18; Lo 6:5

* **10:28:** Wkp 18:5

halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma kethen oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. ³³ Ma donjom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. ³⁴ Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok donki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. ³⁵ Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiŋ.’ ”

³⁶ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

³⁸ Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak.

³⁹ *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. ⁴⁰ Ma donjom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi

* **10:33:** Avômalô Samalia ma Israel iniŋ nê kambom. * **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3

aisê? Yahadum ku bêñ anôñ ma yenañ aiyañ molok miñ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêm ya sa.”

⁴¹ Ma doñtom Anyô Bêñ hanañ viyañ hadêñ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiñ hathak nômkama lomalama? ⁴² *Ma doñtom nômlate iyom intu ba nômbêñ ma Malia lêk hawa nôm êñ yôv ba anyô te miñ hatôm enja nôm êñ vê êñjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteñ mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu hateñ mek hamô bute. Ma hateñ mek yôv ma anêñ ñê ku te hanañ hadêñ yani nena, “Anyô Bêñ, ôndôñ yêlô ek yêlô nateñ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôñ anêñ ñê ku.”

² Ma Yisu hanañ, “Môlô noteñ mek aêntêk,
“Wakamik, anêm athêñ êñjêk mathen.
Ma anêm loñ lôkliñyak êlêm êtôm loñ lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anêñ nôm êndêñ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniñ kambom takatu ba idum
hadêñ yêlô vê,

ba intu nêm yêlôaniñ kambom vê aêñ iyom.
Lôk miñ otak yêlô êndôk nôm atu ba esau yêlô
ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Bôlôvôñ biñ te ma hu hadêñ anêm anyô môlô te anêñ unyak ma honañ, ‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te halêm anêñ loñ daim ba lêk hamô yenañ unyak ba hama kisi ma ya nôm mi. Ba

* **10:42:** Mat 6:33

hatôm nê m polom lokwanlô ek yani e?' ⁷ Ma anê m anyô môle atu hamô unyak kapô tem enañ viyan nena, 'Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miñ yanê m nô m êndêñ o ami ma mi.' ⁸ Yani hadô ek nê m anêñ anyô môle sa. Ma donjom yahanañ hadêñ môle nena otenj lôbôlôn, êñ ma tem yani mama ba imbiyô ba nê m nô m êtôm atu ba hotenj yani.

⁹⁻¹⁰ "Ba intu yahanañ hadêñ môle nena nê takatu ba enañ hik Wapômbêñ liñ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enañ. Ma êbôlê m nômlate ma tem nêpôm. Ma ipididiñ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêñ ba onañ hik Wapômbêñ liñ ma tem nê m môle nim lemimhaviñ êndêñ môle. Ma ôbôlê m ma tem nôpôm. Ma upididiñ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môle.

¹¹ "Môle avômena iniñ lami, nalum hanañ hik o liñ ek enañ alim ma tem nê m umya kambom te êndêñ yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanañ ek enañ menak daluk, êñ ma tem nê m ngalivañ te e? Ma mi! ¹³ Môle avômalô pik unim bôk lo loñ ma kambom, ma donjom môle othak ôêv nômkama mavi hadêñ nalumi. Aêñ ba môle noyala katô nena môle nim Lemambô Bêñ atu ba hamô malak leñ yani lamavi anôñ ek nê m Lovak Mathenj êndêñ nê takatu ba enañ hik yani liñ."

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ngôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ngôk êñ hatak ôpêñ ba hi ma ôpêñ hanañ abô ba avômalô sapêñ êyê ba esonj kambom. ¹⁵ *Ma

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25

donɔtom avômalô doho enaɲ, “Ngôk ininɲ anyô bêɲ Belsebul hêv lôklokwaɲ hadêɲ ôpêɲ. Ba intu hatôm nêɲm ngôk sapêɲ vê êɲjêk avômalô.” ¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaɲ hik yani linɲ nena, “Undum lavôɲinɲ te ek injik thô nena Wapômbêɲ hêv o ba hôleɲm mena mi e?”

¹⁷ Ma donɔtom Yisu hayala thêlôninɲ auk ba hanaɲ abô loɲ kapô te hadêɲ thêlô nena, “Avômalô malak lôɲ te evaki vose hi ôdônɲ ju, êɲ ma tem malak lôɲ êɲ ngathinɲ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdônɲ te evaki vose hi ôdônɲ ju ma tem thêlôda nêɲnêɲm yak. ¹⁸ Aêɲ ba Sadaɲ anêɲ ngôk vi evaki vose hi ôdônɲ ju, êɲ ma Sadaɲ anêɲ loɲ lôklinɲyak tem iminɲ majaɲ aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onaɲ nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anêɲ lôklokwaɲ? ¹⁹ Môlô onaɲ nena ngôk bêɲ Belsebul hêv lôklokwaɲ hadêɲ ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êɲ haviɲ! Ma opalê intu hêv lôklokwaɲ hadêɲ thêlô ba idum ku mavi êɲ? Ngôk Bêɲ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaɲ abôyaɲ. ²⁰ Wapômbêɲ da hêv lôklokwaɲ hadêɲ ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aêɲ ba oyala nena Wapômbêɲ anêɲ loɲ lôklinɲyak lêk halêɲm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwaɲ te havalonɲ nômkama vovak ba hayabinɲ anêɲ loɲ, êɲ ma anêɲ nômkama tem êɲmô mavi. ²² *Ma donɔtom anyô vovak laik môɲ hayô ba hik vovak hadêɲ ôpêɲ aleba hamô lu, êɲ ma yani tem enja ôpêɲ anêɲ nômkama vovak takatu ba bôk hadum ôpêɲ ba habitak lôklokwaɲ vê. Aêɲ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yaɲ atu ba hêv yak anêɲ nômkama sam.

* **11:16:** Mat 12:38 * **11:22:** Kol 2:15

23 * “Anyôla miñ hêv ya sa ek yai nançik vovak êndêñ Sadan ami, ôpêñ hatôm havin Sadan ba thai ik vovak hadêñ ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak donjom ami, êñ ma hatôm halupuniñ i ba êsôv mayaliv.”

24 “Ngôk lelaik hatak anyô te, êñ ma hi haven loñ thiliv ek êmbôlêm loñ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup sin yana unyak sêbôk esak loñbô.’

25 Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesan ba habitak mabun mavi. 26 Êñ ma tem ni êmbôlêm ngôk bahenvi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôn ek anêñ ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpêñ tem êmô kambom anôn ek yan sêbôk.”

27 *Yisu hanañ abô takêñ hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbêñ êñ malêvôn ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêñ o, yani êñ êmô lôk lamavi.”

28 Ma donjom Yisu hanañ, “Ôpatu ba halanô Wapômbêñ anêñ abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôn.”

Anyô doho lenin havin nêgê lavônin

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

29 *Avômalô bêñ anôn êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, “Avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavônin ek injik thô nena Wapômbêñ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêñ lavônin iyom. 30 Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavônin ek

* 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29: Mat 16:4

avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem imbitak aêḡ iyom êndêḡ avômalô bôlôḡ êntêk.

³¹ * “Sêbôk ma Siba iniḡ kwin hatak anêḡ loḡ ma halêm anêḡ pik anêḡ daḡ ek endanô Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nômlate hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodanô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma Siba iniḡ kwin êḡ tem enaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ. ³² *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanô Jona anêḡ abô ba ele kapôlôḡniḡ liliḡ. Ma nômlate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Jona. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodanô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive niḡniḡ ba nenaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ.”

Deda leḡviḡkupik
(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ * “Anyô miḡ ethak êtôm atum ba ivuḡ hamô lôḡ kapô mena êdô hamô uḡ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêḡê deda. ³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêm deda êndêḡ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêḡ. Ma doḡtom malem daluk kambom ma tem momaḡiniḡ bêḡ ênjêk lemvimkupik. ³⁵ Aêḡ ba nôḡgô katô nena anêm deda ma deda anôḡ ek malê nena deda doho ma hatôm momaḡiniḡ. ³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêḡ, ma momaḡiniḡ miḡ hêk bute

* **11:31:** 1Kiḡ 10:1-10 * **11:32:** Jna 3:5-10 * **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16

ami. Êñ ma lemvimkupik sapêñ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loñ.”

Yisu hathañ Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô bal-abun

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi te hanañ hik Yisu liñ ek enjañ nôm êmô imbiñ yani. Êñ ma Yisu hi hayô ôpêñ anêñ unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êñ hayê Yisu halôk hamô ek enjañ nôm ma miñ hathik i ami. Êñ ma yani hasoñ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Môlô ñê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêñ vidôm iyom, ma doñtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom.

⁴⁰ Môlô ñê molo, Wapômbêñ hapesañ viyaiñ lôk vikapô haviñ. ⁴¹ Ma doñtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nôném êndêñ ñê nômkama mi ek nêñ thêlô sa. Môlô nundum aêñ ma tem môlônim nômkama sapêñ êmô mabun mavi êñjêk Wapômbêñ ma.

⁴² “Alikaknena môlô ñê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiñ ba uik sam hi ôdôñ laumiñ ba ôêv ôdôñ te hadêñ Wapômbêñ hatôm da. Kobom êñ ma nôñ yaôna. Ma doñtom môlô otak kobom thêthoñ lôk kobom lemimibiñ Wapômbêñ. Kobom êntêk ma nômbêñ! Nodañô! Môlô nosopa abô balabun bêñ takêntêk lôk abô balabun yaônena imbiñ!

⁴³ “Alikaknena môlô ñê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviñ nômô êtôm ñê bêñbêñ êmô unyak yeñ kapô lôk lemimhaviñ

avômalô nenan, ‘Waklêvôn anyô bêñ’ êndôk loñ ethak donptom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ñama te atu ba bôk elav bô ma lêk miñ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiñ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêñ ma. Aêñ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêñ iyom.”

⁴⁵ Nê eyala abô balabuñ te halañô abô êñ ma hanañ hadêñ Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, honañ abô êñ hadêñ ñê Palisi ma huik yêlô susu haviñ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanañ, “Alikaknena môlô ñê lôkauk hathak abô balabuñ haviñ, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuñ anêñ malaiñ lomalama hadêñ avômalô ek nesopa. Nôm êñ ma hatôm vak malaiñ kambom ek thêlô. Ma donptom môlô miñ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêñ anôn vônô ma môlô oyabiñ iniñ siô dedauñ mavi. Aêñ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniñ bôk lo loñ takatu ba idum. ⁴⁹ Ba intu Wapômbêñ anyô lôkauk bêñ bôk hanañ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêñ anôn êndêñ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêñ doho ba nijik doho vônô.’ ⁵⁰ Aêñ ba avômalô bôlôn êntêk tem neja vovañ bêñ esak plopet takatu ba ik vônô hadêñ waklavôn Wapômbêñ hapesañ pik aleba lêk. ⁵¹ Plopet môñ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêñ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêñ dañ. Ik yani vônô hêk unyak mathen lôk loñ êbôk da anêñ malêvôn. Avanôn, yanañ êndêñ môlô, vuli kambom hathak

bôk lo loŋ takêŋ tem imbitak êpôm avômalô bôlôn êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majan thô, vovan bêŋ tem êpôm môlô! Môlô umiŋ auk mavi anêŋ loŋôndê loŋ siŋ. Môlôda miŋ oveŋ loŋôndê êŋ ami ma umiŋ siŋ ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ nesopa ma miŋ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êŋ ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê Palisi leŋiŋŋaŋa kambom ba enaŋ ik yani liŋ lomaloma. ⁵⁴ Thêlô idum aêŋ ek neja yani êndôk adêk esak anêŋ abô.

12

Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kambom (*Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20*)

¹ *Avômalô bêŋ anôŋ bomaŋ ethak doŋtom ba êyô imiŋ i pesa. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, “Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôŋ, ma doŋtom auk lomaloma hêk iniŋ kapôlôŋiŋ. Nôm êŋ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêŋ anôŋ. ² *Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô ma tem imbitak loŋ yaiŋ. Ma abô takatu ba havuŋi ma tem avômalô sapêŋ neyala. ³ Aêŋ ba abô takatu ba môlô onaŋ hadêŋ bôlôvôŋ ma tem avômalô nedaŋô êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onaŋ thikuthik halôk unyak kapô, êŋ ma tem nimiŋ unyak vôv ba nendam bêŋ.

⁴ “Yenaŋ avômalô, yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma embeŋ yam ma tem

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * **12:2:** Luk 8:17

miŋ hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odaŋô tem yaŋgik ôpatu ba mômô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêŋ. Yani hatôm injik mômô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselen yaô ek eyaŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hathônŋ thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatuŋ mômô sapêŋ lemimkadôk ŋaun yôv. Aêŋ ba mômô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

⁸ “Yanaŋ êndêŋ mômô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ⁹ Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Yahathônŋ ôpêŋ paliŋ.’ ¹⁰ Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma doŋtom anyôla hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêŋ anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evalonŋ mômô lonŋ ba u unyak yeŋ mena êdô mômô hamiŋ ŋê bêŋbêŋ mena ŋê lonŋ buyaŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ malaŋiŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak Matheŋ tem nêŋm auk êndêŋ mômô ek nonaŋ.”

Anyô lôkmanŋiŋ atu ba auk mi

* **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34 * **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

13 Anyô te hamiņ avômalô nômbêņ atu kapô ma hanaņ hadêņ Yisu aêntêk, “Kêdôņwaga, wakamik bôk hama yôv ba onañ ek aiyaņ bêņ imbi anêņ nômkama sam ba nêġ ôdôņ te ek ya.”

14 Ma doņtom Yisu hanaņ hik ôpêņ liņ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêņ ek yambi môlônim nômkama sam?” 15 *Ma Yisu hanaņ hadêņ avômalô aêntêk, “Noyabiņ am katô ek miņ malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miņ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanaņ abô loņ kapô te hadêņ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêņ te anêņ nômkama hik anôņ bêņ anôņ hamiņ ku. 17 Êņ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaņ nôġ êġ êsê? Yenaņ unyak kapô sapêņ putup ba mi.’ 18 Ma yani hanaņ, ‘Aêņ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseņ yenaņ unyak sapêņ thô ma yandav unyak lukmuk bêņbêņ ek yandô yenaņ nôġ lôk nômkama sapêņ êġ kapô. 19 Ma yada yanaņ êndêņ ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmaņgiņ kambom. Yenaņ nômkama bêņ anôņ hamô. Ba tem yaņgaņ lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Ma miņ hatôm yandum ku te ami.” ’

20 “Ma doņtom Wapômbêņ hanaņ hadêņ ôpêņ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôņ êntêk ma tem yanja anêġ lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesaņ ek oda?’

21 * “Noyabiņ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêņ anôņ ek thêlôda ba leņiņpaliņ Anyô Bêņ hatôm ôpêntêk, thêlô êņ ma nômkama mi anôņ hêk malak leņ.”

* 12:15: 1Ti 6:9-10 * 12:21: Mat 6:19-20

*Minj nôkô esak nôm atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)*

22-23 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Ma leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena minj lemimimbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami. 24 Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma minj ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavôŋ nôm mi ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak ba intu tem eyabiŋ môlô. 25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êŋ ma tem kobom êŋ nêŋ yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiŋ e? Ma mi anôŋ. 26 Môlô minj hatôm nundum nôm yaôna aêŋ ami. Aêŋ ba aisê ka môlô lemimhabi bêŋ anôŋ hathak nômkama takêŋ.

27 “Lemimimbi alokwaŋ vuak. Thêlô minj idum ku lôk epesaŋ sôp ami. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena alokwaŋ vuak takêŋ iniŋ lêlêyaŋ hamôŋ ek Kiŋ Solomon anêŋ nômkama mavi sapêŋ. 28 Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv sôp mavi anôŋ hadêŋ alokwaŋ vuak lo kamuŋ lomaloma atu ba êmô bidonj, êŋ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêŋ ba môlô oyala nena Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ ek nêŋ sôp êndêŋ môlô imbiŋ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviŋ minj bêŋ ami. 29 Ba minj kapôlômim injik am esak oŋgwaŋ malê mena nunum malê ami. 30 Nê daluk ethak leŋiŋhiki ba êbôlêŋ nôŋ takêŋ, ma doŋtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiŋ ba tem nêŋ nôŋ takêŋ êndêŋ môlô. 31 Aêŋ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêŋ Wapômbêŋ

anêḡ loḡ lôkliḡyak. Êḡ ma tem yani nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êndêḡ môlô imbiḡ.

³² * “Môlô boksipsip ôdôḡ yaôna, miḡ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ môlô.

³³ *Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêḡ êndêḡ ḡê siv. Noja vak valuselenḡ atu ba tem miḡ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô êḡjêk leḡ. Loḡ êḡ ma ḡê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êḡmô.

³⁴ Ma loḡ atu ba môlônim nômkama kêkêlô hamô, loḡ êḡ iyom intu tem môlônim lemimhaviḡ êḡmô imbiḡ.

*Noyabiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu
(Mat 24:42-51)*

³⁵ * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiḡ nôḡmô ³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiḡ iniḡ anyô bêḡ. Thêlôniniḡ anyô bêḡ bôk hi hayaḡ nôḡ ewa avi vêḡ ma tem êḡmbôlêḡ esak loḡbô. Yani havôhalêḡ anêḡ loḡ ba hapididiḡ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethenḡ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêḡ êḡ hayô ba hayê nena anêḡ ḡê ku eyabiḡ yani ba êḡmô lêlê, êḡ ma tem yani lamavi ma thêlô nêḡmô lôk leḡḡḡmavi. Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena anyô bêḡ êḡ tem ipuk anêḡ sôp ku ma enaḡ ek thêlô nêḡndôk nêḡmô biḡ ma yani nêḡ nôm êndêḡ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêḡ hale halêḡ hadêḡ bôlôvôḡ biḡ mena lôkbôk momaḡḡiniḡ ba hayê anêḡ ḡê ku miḡ êk sôm ami

* **12:32:** Mat 14:27; 25:34 * **12:33:** Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2 * **12:35:** Mat 25:1-13

ma eyabin̄ yani iyom, êḥ ma tem nêḡm anêḥ lamavi êḡdêḥ thêlô.

39 * “Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêḥ alaḥ halaḥ abô nena ḡḡe vani tem nijik anêḥ unyak vose, êḥ ma yani hêk lêlê ek ḡḡe vani miḥ hatôm nijik unyak êḥ vose ami. 40 Ma Anyô Anêḥ Nakaduḥ atu tem endelêḡm ba indum môlô nosoḥ kambom. Ba intu nôḡmô lêlê aêḥ iyom.”

41 Ma Pita hanaḥ aêntêk, “Anyô Bêḥ, hôêv abô loḥ kapô êntêk hadêḥ yêlô iyom mena hôêv hadêḥ avômalô sapêḥ haviḥ e?”

42 Êḥ ma Anyô Bêḥ hanaḥ nena, “Yahanaḥ hadêḥ ḡḡe takatu ba idum iniḥ anyô bêḥ anêḥ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêḥ atu ba hayabin̄ nôḡmkama mavi. Unyak alaḥ hatak yani ek eyabin̄ anêḥ ḡḡe ku vi ba nêḡm nôḡm êḡdêḥ i êtôm anêḥ wakma atu ba hatak. Vêḡm ma hi loḥ buyaḥ. 43 Ma unyak alaḥ havôhalêḡm hathak loḥbô ma hayê nena anyô ku êḥ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêḥ. 44 *Yanaḥ avanôḥ êḡdêḥ môlô nena unyak alaḥ êḥ tem etak ôpêḥ ek eyabin̄ anêḥ nôḡmkama sapêḥ. 45 Ma doḡtom anyô ku êḥ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaḥ anyô bêḥ miḥ havôhalêḡm kethêḥ ami.’ Êḥ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaḥ nôḡm lôk hanum waiḥ bêḥ anôḥ aleba halo molo. 46 Hadum aêḥ ba hathôḥ paliḥ ma unyak alaḥ tem êyô ba indum ôpêḥ esoḥ kambom. Êḥ ma unyak alaḥ tem nêḡm vovaḥ bêḥ êḡdêḥ yani ma êḡdô ôpêḥ êḡmô imbiḥ ḡḡe takatu ba miḥ êvhaviḥ ami.

* **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23

47 * “Anyô ku atu ba hayala anêḡ anyô bêḡ anêḡ lahaviḡ ma doḡtom miḡ hapesaḡ nômka ma ba hasopa anêḡ anyô bêḡ anêḡ lahaviḡ ami ma tem enja vovaḡ bêḡ. 48 Ma doḡtom anyô ku atu ba miḡ hayala anêḡ anyô bêḡ anêḡ lahaviḡ ami ma hadum nômka kambom ma tem enja vovaḡ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv auk bêḡ hadêḡ yani, êḡ ma Wapômbêḡ lahaviḡ yani indum ku bêḡ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêḡ hêv auk bêḡ anôḡ hadêḡ yani, êḡ ma Wapômbêḡ lahaviḡ yani indum ku bêḡ anôḡ esak.

*Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)*

49 “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenḡhaviḡ lôklokwāḡ nena atum êḡ bôk hathaḡ yôv. 50 *Tem yanja vovaḡ bêḡ ba intu yakapôlôḡ malaiḡ kambom endeba anêḡ daḡ. 51 Mômô oson nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôḡḡḡ êndôk biḡ e? Mi anôḡ! Yanaḡ êndêḡ mômô nena yahalêm ek yambak i vose. 52 Yaô lôk embeḡ yam ma avômalô bahenḡvi anêḡ unyak te tem nembaki vose ni ôdôḡ ju ba lokwanḡlô tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwanḡju ma lokwanḡju tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lokwanḡlô. 53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ nakaduḡ, ma namalô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ lambô, ma talêbô tem êmbôliḡ dôm êndêḡ nalavi, ma nalavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ talêbô, ma yanavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliḡ dôm êndêḡ yanavi.”

* 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6

Noyala waklavôḡ bôlôḡ êntêk
(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avômalô nômbêḡ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv loḡgavu hamô loḡ wak halôk, êḡ ma môlô onaḡ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êḡ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêḡ loḡ vovaḡ, êḡ ma môlô onaḡ nena, ‘Tem vovaḡ kambom.’ Êḡ ma tak vovaḡ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaḡ. Môlô ôyê leḡ lo pik ma oyala anêḡ ôdôḡ, ma doḡtom waklavôḡ êntêk ma môlô ôthôḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miḡ lemimhabi katô nena yenaḡ abô ma thêthôḡ mena mi e? ⁵⁸ Nodaḡô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveḡ loḡôndê denaḡ, êḡ ma opesaḡ abô imbiḡ yani kethêḡ. Ma miḡ honaḡ abô mavi hadêḡ yani ami, êḡ ma tem ôpêḡ êmbôv o lôklokwaḡ kambom ba ni êndêḡ anyô halaḡô abô. Ma anyô bêḡ êḡ tem nêḡ o ni êndêḡ sôp bidôḡ. Ma sôp bidôḡ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôḡ. ⁵⁹ Yanaḡ êndêḡ o nena tem ômô koladôḡ endeba nêḡ anêḡ vuli sapêḡ am. Aêḡ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliḡ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaḡ hadêḡ Yisu hathak ḡê Galili doho êbôk iniḡ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniḡ thalaleḡ haḡgasô hathak iniḡ da. ²* Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Môlô oson nena ḡê Galili êḡ iniḡ kambom hamôḡ ek avômalô Galili

* **13:2:** Jon 9:2

vi ba malainj êḡ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malainj tem êpôm môlô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêḡ Siloam hanḡoli ba hik thêlô vônô, êḡ ma môlô osonj nena thêlônij kambom hamôḡ ek avômalô Jelusalem iniḡ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doḡtom môlô miḡ ole kapôlômim liliḡ ami, êḡ ma malainj tem êpôm môlô imbiḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.”

Abô loḡ kapô hathak alokwanj anôḡ mi

⁶ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te aêntêk, “Alokwanj sabo te hamiḡ anyô te anêḡ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek êḡjê nena hik mena mi e? Ma doḡtom mi. ⁷ *Êḡ ma yani hanaḡ hadêḡ anêḡ anyô ku nena, ‘Ondaḡô. Sondabêḡ lokwanj lô ma yahalêm ek yanḡê a êntêk anêḡ va ma doḡtom mi. Alokwanj êḡ habulij yenaḡ pik anêḡ lêḡlêḡ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êḡ hanaḡ viyanj nena, ‘Anyô bêḡ, otak imiḡ sondabêḡ te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôḡ. ⁹ Êḡ ma tem injik anôḡ êndêḡ sondabêḡ yanj endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanaḡ abô hadêḡ avômalô halôk unyak yeḡ. ¹¹ Ma avi te hamô ba ḡḡok bôk hêv lijiḡ hadêḡ avi êḡ hatôm sondabêḡ 18. Avi êḡ anêḡ dômlokwanj lokbanj kambom ba miḡ hatôm imiḡ tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êḡ ma halam “Ôlêm.” Ma avi êḡ halêm

* **13:7:** Luk 3:9 * **13:8:** 2Pi 3:9,15

ma Yisu hatak ban hayôhêk yani ma hanañ, “Avi, yahêv anêm lijij vê.” Êñ ma ketheñ oyañ ma avi êñ hamiñ tibum mavi ma habô Wapômbêñ anêñ athêñ.

14 *Ma donjom anyô bêñ atu ba hayabiñ unyak yeñ lamaniñ hathak Yisu hadum avi êñ mavi hadêñ Sabat. Êñ ma anyô bêñ atu hanañ hadêñ avômalô aêntêk, “Wak bahenvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêñ wak takêñ ek nêm môlônim lijij vê, ma Sabat ma dô.”

15 *Ma Anyô Bêñ hanañ ôpêñ anêñ abô viyañ nena, “Môlô ñê abôyañ. Môlô sapêñ othak opole unim bokmankao lôk donki ba i inum ñañ hadêñ Sabat mena mi e? 16 Avi êntêk ma Ablaham anêñ lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijij hatôm sondabêñ 18. Ma kambom ek yapole anêñ yak vê êndêñ Sabat e? Mi anôñ. Êñ ma nôm mavi.”

17 Yisu hanañ abô êñ ma ñê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêñ lenjñmavi hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum.

*Wapômbêñ anêñ lôkliñyak ma hatôm malê?
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)*

18 Vêm ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma aisê ba hatôm malê? 19 Êñ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêñ ku kapô. Ma havenyam ma ava êñ halumbak bêñ hatôm alokwañ ba menak elav iniñ unyak halôk anêñ thanañ.”

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5

20 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak, êŋ ma hatôm malê?
 21 Êŋ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaŋ halôk palawa bêŋ anôŋ kapô, ma havenŋ yam ma palawa sapêŋ hathiŋ bêŋ.”

Unyak abôlêk yaôna
 (Mat 7:13-14,21-23)

22 Yisu hi Jerusalem ma havenŋ malak lodôŋlodôŋ nenanena ba hadôŋ avômalô. 23 Ma anyô te hanaŋ hik yani liŋ nena, “Anyô Bêŋ, Wapômbêŋ tem nêŋ anyô tomtom iyom bulubiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, 24 “Môlô majaŋ anôŋ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem anyô bêŋ anôŋ leniŋhaviŋ nimbitak nêyô, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami. 25 *Unyak alaŋ tem imbiyô injik unyak abôlêk siŋ, êŋ ma môlô tem numiŋ viyaiŋ ma nupidiŋ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêŋ, nuŋgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doŋtom yani tem enaŋ viyaŋ nena, ‘Ya-hathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê?’

26 “Ma môlô tem nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Bôk yêlô aŋ nôŋ haviŋ o ma hódôŋ yêlô hamô yêlôaniŋ loŋ.’ 27 *Ma doŋtom yani tem enaŋ nena, ‘Ya-hathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê? Môlô ñê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29 * “Ma avômalô loŋ buyaŋ tem netak pik luvuluvu sapêŋ ma ini nejaŋ nôŋ bêŋ nêŋmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak. Êŋ ma môlô tem

* 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8 * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3

ôngô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêḅ tem nêḅ loḅ êḅ. Ma doḅtom Wapôḅbêḅ tem nêḅ môlô vê ba môlô tem nodan asêḅ malêḅ ba nosan vemimbôlêk ôdôḅ loḅ. ³⁰ *Odanô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêḅ. Ma anyô bêḅ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

*Yisu hanaḅ hathak Jelusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹ Yisu hanaḅ abô yôv ma Palisi doho êlêḅ ma enaḅ hadêḅ Yisu nena, “Otak loḅ êntêk ma nu buyan ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanaḅ viyaḅ nena, “Unu nonaḅ êndêḅ avuḅ yatap êḅ aêntêk, ‘Ondaḅ, yaô lo yamuḅ ma tem yanêḅ ḅgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiḅ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenaḅ ku anêḅ dan siḅ.’ ³³ Aêḅ ba yaô lo yamuḅ ma yaḅ ma tem yamben ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êḅjêk loḅ yaḅda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma ḅê takatu ba Wapôḅbêḅ hêv halêḅ ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôḅ ek yasup nalumi esak doḅtom êtôm tale tiḅ hasup nali ba êḅô banik kapô. Ma doḅtom môlô ôdô! ³⁵ *Odanô! Môlônim malak ma tem kambom ba êḅô ḅgathiniḅ! Yanaḅ avanôḅ êndêḅ môlô nena môlô tem miḅ ôḅgô ya esak loḅbô ami endeba nonaḅ nena, ‘Wapôḅbêḅ nêḅ lamavi êndêḅ ôpatu ba halêḅ hathak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ!’ am.”

* **13:30:** Mat 19:30 * **13:35:** Sng 118:26

14

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôŋ hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ. ² Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani. ³ *Ma Yisu hanaŋ hik nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?” ⁴ Ma donjom thêlô bônônŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma môlô tem kethêŋ unu nodadi imbitak yaŋ mena mi e?” ⁶ Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷ Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôŋ ma thêlô leŋiŋhaviŋ nêndôk nêŋ nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena, ⁸ * “Anyô te hapôpêk anêŋ nôŋ bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômô nê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ami. Yakô thêlô bôk netak loŋ êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la. ⁹ Ma nôŋ anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêŋ loŋ.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômô nê yaô iniŋ loŋ. ¹⁰ Aêŋ ba anyô te halam o ba hu ek nonŋwaŋ nôŋ, êŋ ma nu ômô anyô yaô iniŋ loŋ. Hudum aêŋ ma nôŋ anêŋ alaŋ tem êlêm ma enaŋ, ‘Aiyaŋ, ôlêm ômô imbiŋ nê bêŋbêŋ.’

* **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7

Yani hadum aêḡ ma tem onja athêḡ bêḡ êḡjêk ḡê nômbêḡ atu ba êlêm eyaḡ nôḡ êḡ. ¹¹ *Anyô habô anêḡ athêḡ hathak leḡ ma tem Wapômbêḡ etauviḡ yani. Ma doḡtom anyô hatauviḡ i aleba yaôna ma Wapômbêḡ tem nêḡ athêḡ bêḡ êḡdêḡ yani.”

¹² Ma Yisu hanaḡ hadêḡ unyak anêḡ alaḡ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôḡ bêḡ ma miḡ ondam anêḡ avômalô môlô lôk anêḡ thalaleḡ ma avômalô lôkmaḡḡiḡ ami. Embeḡ yam ma thêlô tem nendam o ba nu nonḡwaḡ nôḡ êḡdôk thêlônḡiḡ unyak aêḡ iyom. ¹³ Ma doḡtom hôpôpêk nôḡ bêḡ, ma ondam ḡê siv ma ḡê bahêḡiḡ kambom lôk ḡê veḡiḡ kambom ma ḡê maleḡiḡ pusip. ¹⁴ *Nê anêḡ aêḡ ma miḡ hatôm nêḡnêḡ anêḡ nôḡ viyaḡ ami. Êḡ ma tem lemmavi ek malê nena embeḡ yam ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ nôḡ êḡ viyaḡ êḡdêḡ waklavôḡ atu ba ḡê thêthôḡ mavi iviyô hêk ḡama.”

*Abô loḡ kapô hathak nôḡ bêḡ te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵ *Anyô te atu ba hayaḡ nôḡ hamô havaḡ Yisu halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaḡ nôḡ nêḡmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak anêḡ leḡ nêḡmô lôk leḡiḡmavi.”

¹⁶ Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Anyô te hatak waklavôḡ te ek êpôpêk anêḡ nôḡ bêḡ ma hêv abô hadêḡ avômalô bêḡ anôḡ ek nêlêm nejaḡ. ¹⁷ Waklavôḡ hayô ma yani hêv anêḡ anyô ku ba hi hadêḡ avômalô takatu ba bôk hanaḡ yôv hadêḡ i

* **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29

ma hanaŋ nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô apesaŋ nôm yôv.’

18 “Ma donŋtom avômalô takêŋ maleŋ baki iyom. Anyô te hanaŋ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yangê. Alikakna, ku êŋ havalonŋ ya lonŋ ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

19 “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahêv bokmaŋkao laumiŋ vuli ek nindum yenaŋ ku ba tem yana ek yasaê i ek yangê. Alikakna, ku êŋ havalonŋ ya lonŋ ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahawa avi luk-muk ba miŋ hatôm yasôk ami.’

21 “Êŋ ma anyô ku hawa abô takêŋ ba hi hadêŋ anêŋ anyô bêŋ. Ma unyak anêŋ alaŋ lamaniŋ kambom ba hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, ‘Nu kethen êndêŋ malak lônŋ anêŋ lonŋondê bêŋ lôk lonŋondê yaô ma onja nê siv lôk nê baheniŋ kambom ma nê maleŋiŋ pusip lôk nê veniŋ kambom ba ôlêm yenaŋ unyak kapô.’

22 “Havenŋ yam ma anyô ku êŋ hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, lêk yahadum hatôm honaŋ, ma donŋtom unyak miŋ putup ami denaŋ.’

23 “Ma anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ anyô ku nena, ‘Otak malak lônŋ ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ŋaŋ onaŋ sapêŋ ba onaŋ lôklokwan nena thêlô nêlêm. Yalenŋhaviŋ yenaŋ unyak putup am. 24 Yanaŋ êndêŋ môlô nena nê takatu ba maleŋiŋ baki, thêlô miŋ hatôm nejaŋ yenaŋ nôm dokte ami ma mi anôŋ.’”

*Hudum ek osopa Yisu
(Mat 10:37-38)*

* 14:20: 1Ko 7:33

25 Avômalô bêñ anôn i havin Yisu. Ma yani hik i liliñ ma hanan hadên thêlô nena, 26 * “Anyô hadum ek esopa ya ma donjom miñ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyañ lôk livi ma anên lôkmala havin ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami. 27 Ma ôpatu ba miñ hawa anên alovalañsiñ ba hasopa ya ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami.

28 “Môlônim anyô te lahavin endav unyak bêñ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êñ ba injik siñ e. 29 Ma miñ lahabi aên ami ma tem endav landiñ iyom ma miñ hatôm injik siñ ami. Ma avômalô sapên tem nêgê ba nemalik esak yani 30 ba nenañ nena, ‘Halav landiñ iyom ma miñ hatôm injik unyak siñ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

31 “Ma kiñ te lahabi injik vovak êndên kiñ yañ, êñ ma êmô ba laimbi katô êña anên nê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndên kiñ yañ atu ba anên 20,000 e? 32 Ma mi, ma nê abô ni ek kiñ yañ atu ba hamô daim denañ ek thai nepesan abô ek vovak dô.

33 “Ma aên iyom ma môlô te lahavin imbitak yenañ anyô ku, êñ ma etak anên nômkama sapên.

34 * “Ngwêk ma nôm mavi. Ma donjom ngwêk doho thilibuñ kambom ma tem nindum aisê ek anên vasiñ êmô esak loñbô? Mi anôn. 35 * “Ma anên ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leñôndôn ma nodañ abô êntêk katô.”

* 14:26: Luk 9:23 * 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13

15

Abô loj kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

¹ Nê ewa takis lôk nê idum kambom, thêlô êlêm ek nedañô Yisu anêñ abô. ² *Ma donjom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ enañ abô munuñmunuñ nena, “Ôpêntêk hawa nê kambom thô ba hayañ nôm hamô haviñ thêlô.”

³ Aêñ ba Yisu hanañ abô loj kapô hadêñ thêlô aêntêk, ⁴ * “Môlônim anyô te anêñ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êñ ma tem yani etak 99 ba nejañ kamuñ nêmo ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êñ, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêñ unyak ma tem endam anêñ avômalô ma enañ nena, ‘Yalenmavi anêñ dôêñ hathak lêk yahapôm yenañ boksipsip hathak lojbo ba nôlêm ek alalô leñimavi imbiñ i.’

⁷ “Yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthôñ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlôñij liliñ yôv. Ma donjom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leñimavi anôñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loj kapô hathak valuselej mi

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuselej seleva laumiñ hamô ma donjom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô,

* **15:2:** Luk 5:30 * **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

‘Yalenj mavi anêj dôêj ek malê nena lêk yahapôm yenanj valuselenj hathak lonjô ba alalô lenj mavi.’
¹⁰ Yanañ êndênj môlô nena lenj mavi anêj aênj iyom habitak Wapômbênj anêj anjela malêvôj hathak anyô kambom te hale kapô lilinj.”

Abô lonj kapô hathak nakaduñ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô te anêj nakaduñ bôp lo nôk êmô. ¹² Wak te ma nôk hanañ hadênj lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdônj yanj êndênj ya.’ Êj ma lambô hik nômkama sam hi ôdônj ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêj nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselenj sapênj ba hi lonj buyanj. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habulinj anêj nômkama sapênj. ¹⁴ Êj ma yani anêj valuselenj lêk thô, ma bôm bênj hayô lonj êj. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô lonj êj te ma ôpênj hêv ku ni ek embakônj anêj bok. Ku êj ma lelaik kambom hêk Israël maleninj. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahavinj enjanj bok ininj nôm, ma donjom thêlô minj êv nôm dokte hadênj yani ami.

¹⁷ “Êj ma yani hawa auk mavi ma hanañ, ‘Ai, Wakamik anêj nê ku sapênj eyanj nôm mavi bênj anônj. Ma donjom yahamô lonj êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama! ¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanañ êndênj yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bênj hadênj o lôk Wapômbênj. ¹⁹ Ya minj anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.”

* **15:18:** Sng 51:4

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêṅ lambô. Ma hamiṅ daim denaṅ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halaṅviṅ ba hi hadêṅ namalô ma havalonṅ ba halaṅ hathak.

21 “Ma nakaduṅ hanaṅ hadêṅ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêṅ hadêṅ o lôk Wapômbêṅ. Ya miṅ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

22 “Ma donṅtom lambô halam hadêṅ anêṅ ṅê ku nena, ‘Ketheṅ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek naṅgik esak yenaṅ okna. Ma notak mote êndôk baṅwasinṅ ma uṅgwik va bokṅgôp esak vakapô.

23 Ma môlô unu noja bokmaṅkao dopdop te êlêm ma uṅgwik ek alalô aṅgaṅ lôk leṅṅmavi. 24 *Ek malê nena yenaṅ okna êntêk bôk hama yôv, ma donṅtom lêk hamô lôkmala hathak lonṅbô. Yani bôk mi, ma donṅtom lêk apôm yani hathak lonṅbô.’ Êṅ ma thêlô eṅgabôm nômbêṅ ba eyaṅ lôk leṅṅmavi.

25 “Ma namalô bôp havenṅ ku denaṅ. Ma havenṅ yam ma yani hale halêm anêṅ ku kapô ba habobo unyak ma halaṅô avômalô eloyeṅ bêṅ. 26 Êṅ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaṅ hik yani liṅ, ‘Idum malê?’ 27 Ma anyô ku hanaṅ hadêṅ yani nena, ‘Mamuyaṅ molok hale halêm hathak lonṅbô ba lemambô hik bokmaṅkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halaṅô abô êṅ ma lamaninṅ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êṅ ma lambô hale yainṅ ma hadum ek indum yani lamavi. 29-30 Ma donṅtom yani hanaṅ hadêṅ lambô aêntêk, ‘Ondaṅô! Aisê ba huik bok sinṅ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi

* 15:24: Ep 2:1,5

buyañ. Yani habuliñ anêm nômkama sapêñ ba hêv hadêñ avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabiñ o mavi ba yahalañô anêm abô hatôm sondabêñ nômbêñ intu sapêñ. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyañ. Ma donjom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ nê môlô ami.'

³¹ "Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, 'Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêm. ³² Ma donjom lêk ma alalô leñiñmavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loñbô. Alalô asoñ nena bôk hama ma donjom lêk hamô lôkmala hathak loñbô.' "

16

Abô loñ kapô hathak kobom neyabiñ valuselen

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, "Anyô lôkmanñiñ te hatak anyô te ek eyabiñ anêñ ku. Ma haven yam ma halañô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, 'Yahalañô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêm ku anêñ lavôñ êlêm ek yangê. O miñ hatôm oyabiñ yenañ ku esak loñbô ami.'

³ "Ma anyô ku lahabi aêntêk, 'Yenañ anyô bêñ tem nêm ya vê ênjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwañ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñêm ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leñiñmavi ba neja ya thô êndêñ waklavôñ atu ba ya ku mi.'

⁵ "Aêñ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ.

Anyô môn hayô ba yani hanan hik ôpên lin, 'Howa yenan anyô bêñ anên nôm kama vithê ba anên viyan hêk?'

⁶ "Ma hanan, 'Yahawa nôm lêñlên lôk un hatôm 100.' Êñ ma anyô ku hanan, 'Onja kapya atu ba bôk ato anêm nôm kama halôk êlêm ma oto 50 iyom.'

⁷ "Yôv ma hanan hadên yan atu ba haven yam, 'Anêm viyan ma vithê?'

"Êñ ma ôpên hanan, 'Yahawa wit lôk vak hatôm 100.'

"Ma anyô ku hanan, 'Onja kapya atu ba bôk ato anêm nôm kama halôk êlêm ma oto 80 iyom.'

⁸ "Ma haven yam ma anyô lôkmanjin atu hayê nôm atu ba anên anyô ku hadum. Êñ ma hanan nena ôpên ma anyô kambom ma donjom hadum nôm kama hatôm anyô lôkauk bêñ. Avanôn, nê pik eyala kobom pik mavi anôn hamôn ek avômâlô takatu ba esopa deda.

⁹ "Yanan êndên mômô nena noja nôm kama pik ba nônêm êndên avômâlô vi ek thêlô leñinmavi êndên mômô. Ma waklavôn atu ba nôm kama mi, êñ ma tem Wapôm bên enja mômô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nôm bên intu sapên.

¹⁰ * "Ôpatu ba hayabin nôm yaônena mavi ma hatôm eyabin nôm bên mavi aên iyom. Ma ôpatu ba hayabin nôm yaônena kambom ma tem eyabin nôm bên kambom aên iyom. ¹¹ Aên ba oyabin nôm kama pik êntêk kambom, êñ ma opalê tem nêm nôm kama anôn êndên mômô? Mi. ¹² Ma oyabin anyô yan anên nôm kama kambom, êñ ma opalê tem nêm nôm kama ek mômôda? Milôk.

* **16:10:** Luk 19:17-26

13 * “Anyô ku te miñ hatôm indum anyô bêñ ju iniñ ku ami. Ma tem la imbiñ anyô yañ ma kapô êndô yañ. Ma tem ma endahaliñ anyô yañ ma imbuliñ dôm ek anyô yañ. Môlô miñ hatôm nosopa Wapômbêñ lôk valuseleñ ami.”

14 Nê Palisi takatu ba leñiñhaviñ valuseleñ elañô Yisu anêñ abô takêñ ba maleñ thêlêv hathak Yisu.

15 *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leñiñimbi nena môlô nê thêthôñ mavi. Ma donjom Wapômbêñ hayala môlônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leñiñhabi nena nôm mavi anôñ, êñ ma Wapômbêñ hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanañ abô hathak balabuñ

16 * “Abô balabuñ lôk plopet iniñ abô iyom hayabiñ avômalô aleba hayô Jon anêñ waklavôñ. Ma lêk yahanañ Abô Mavi bêñ hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak. Ba avômalô bêñ anôñ lôklokwañ ek nimbitak nêyô loñ lôkliñyak êñ kapô ba ini.

17 *Pik lo leñ hatôm nêm yak. Ma donjom Wapômbêñ anêñ abô balabuñ bunate miñ hatôm nêm yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yañ, êñ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êñ ma hadum sek haviñ.”

Anyô lôkmanñgiñ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmanñgiñ te hamô ba wak nômbêñ intu sapêñ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalaleñ kékêlô ba hayañ nôm mavi lomaloma lôk lamavi

* **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14 * **16:16:**

Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9;
Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

bêṅ anôṅ. ²⁰ Ma anyô siv te anêṅ athêṅ nena Lasalus hêk ôpêṅ anêṅ malak badêṅ abôlêk. Ma palê hatêṭô liṅkupik lôkthô. ²¹ Ma yani lahaviṅ enjaṅ ôpêṅ anêṅ nôṃ mapmap atu ba ibi hi, ma donṭom mi. Yani hamô ma avuṅ ethak êlêṃ elami anêṅ palê.

²² “Haveṅ yam ma anyô siv hama, ma aṅela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmaṅgiṅ êṅ hama haviṅ ba elav. ²³ Anyô lôkmaṅgiṅ hamô ṅê ṅama iniṅ loṅ ba hawa vovaṅ bêṅ. Yani hêv ma liṅ ba hayê Ablaham lo Lasalus êṃô daim bô. ²⁴ Êṅ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêṃ Lasalus ek etak baṅwasiaṅ kupik êndôk ṅaṅ ba etak êyô êṃô yadahalaṅ ek thilibuṅ ek malê nena yahawa vovaṅ bêṅ anôṅ hamô atum êntêk.’

²⁵ “Ma donṭom Ablaham hanaṅ viyaṅ nena, ‘Yenaṅ okna, sêbôk ba hôṃô pik ma howa anêṃ nôṃ mavi yôv ma Lasalus hawa anêṅ kambom. Ma donṭom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaṅ. ²⁶ Ma Wapômbêṅ bôk hatak kolosaṅ bêṅ te hêk malêvôṅ ek yêlô ma môlô. Ba intu miṅ hatôm môlô nôlêṃ êndêṅ yêlô ma yêlô nasôk êndêṅ môlô ami.’

²⁷ “Ma ôpêṅ hanaṅ, ‘Aêṅ ba wakamik, hatôm nêṃ Lasalus ba endeni wakamik anêṅ unyak ²⁸ ma enaṅ abô lôklokwaṅ êndêṅ yenaṅ aiaṅ baheṅvi takatu ek miṅ nêlêṃ loṅ vovaṅ bêṅ êntêk imbiṅ ya ami.’

²⁹ “Ma donṭom Ablaham hanaṅ, ‘Mose lo plopet iniṅ abô hêk ba thêlô nedaṅô ba nesopa.’

30 “Ma ôpêḡ hanaḡ, ‘Wakamik Ablaham, miḡ hatôm ami. Ma doḡtom anyô ḡama te ni êndêḡ thêlô, êḡ ma tem thêlô nede kapôlôḡḡ liliḡ.’

31 “Ma doḡtom Ablaham hanaḡ hadêḡ yani nena, ‘Thêlô miḡ elañô Mose lo plopet iniḡ abô ami. Êḡ ma anyô ḡama te haviyô hathak loḡbô, ma tem miḡ nedaḡô anêḡ abô imbiḡ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliḡ êvhaviḡ (*Mat 18:6-7; Mak 9:42-48*)

1 Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leḡḡ ek nindum kambom. Ma doḡtom vovaḡ bêḡ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôḡ êḡ. 2 Ma anyô te hadum ba yenaḡ amena atu ba hêvhaviḡ ya te hêv yak, ôpêḡ tem êpôm malaiḡ bêḡ anôḡ. Ôpêḡ tem nêsôkwêḡ valu bêḡ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ḡgwêk makidiḡ ba ema. Malaiḡ êḡ ma yaôna ek malaiḡ atu ba yani tem êpôm embeḡ yam. 3 *Aêḡ ba noyabiḡ am.

“Mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o, êḡ ma nu opesaḡ abô imbiḡ yani. Ma yani hale kapô liliḡ, êḡ ma nêḡ anêḡ kambom êḡ vê. 4 *Wak te iyom ma mamuyaḡ hadum kambom hadêḡ o hatôm bôlôḡ baheḡvi ba lahavuju, ma bôlôḡ baheḡvi ba lahavuju havôhalêm hanaḡ hadêḡ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êḡ ma nêḡ anêḡ kambom vê.”

Êvhaviḡ

* 17:3: Mat 18:15 * 17:4: Mat 18:21-22

⁵ Ma aposel enañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôaniñ êvhaviñ indumbak bêñ!”

⁶ *Ma Anyô Bêñ hanañ, “Môlônim ôêvhaviñ ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonañ êndêñ alokwañ sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiñ ñgwêk,’ êñ ma tem endañô môlônim abô.”

Nê ku iniñ auk

⁷ Ma Yisu hanañ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêñ malak lôñ te. Êñ ma nê bêñbêñ tem nenañ êndêñ thêlô nena nejañ nôm êmôñ e? Mi. ⁸Nê bêñbêñ tem nenañ êndêñ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniñ nôm êmôñ ma môlônim embenñ yam.’ ⁹Ma tem nê bêñbêñ nenañ leññmavi bêñ êndêñ malak lôñ êñ e? Mi, thêlô idum iniñ ku iyom. ¹⁰Ma môlô aêñ iyom, môlô udum ku sapêñ atu ba Anyô Bêñ hêv hadêñ môlô yôv, êñ ma nonañ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniñ ku iyom.’ ”

Yisu hadum anyô laumiñ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denañ ba hasopa loñôndê atu ba havenñ Samalia lo Galili iniñ pik malêvôñ. ¹²Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiñ êlêm êpôm yani. Thêlô imiñ daim dokte ¹³ *ma elam nena, “Anyô Bêñ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hanañ, “Môlô unu ungwik am thô êndêñ nê êbôk da.” Êñ ma thêlô evenñ ba i denañ ma leñviñkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ¹⁶ Ma hayô ma halek

* **17:6:** Mat 17:20; 21:21

* **17:13:** Wkp 13:45-46

* **17:14:**

Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

vadônj lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadênj yani. Ôpênj ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Yahadum anyô lauminj mavi. Ma anyô bahenji ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loñ buyañ iyom hale halêm ek habô Wapômbênj anênj athênj?” ¹⁹ Ma Yisu hanañ hadênj ôpênj aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhavinj hadum ba o mavi.”

*Wapômbênj anênj loñ lôklinyak tem êlêm
(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)*

²⁰ Nê Palisi enañ hik Yisu liñ nena, “Anjê ka tem Wapômbênj anênj loñ lôklinyak êlêm?” Ma Yisu hanañ viyanj nena, “Wapômbênj anênj loñ lôklinyak halêm ma tem miñ êlêm lôk lavônjinj ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aênj ba tem miñ nenanj nena, ‘Ôngô, Wapômbênj anênj loñ lôklinyak êntêk aênj’ mena ‘Endaku aênj’ ami. Mi, Wapômbênj anênj loñ lôklinyak lêk hamô môlô malêvônj.”

²² Ma Yisu hanañ hadênj anênj nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbinj bênj anônj ek ôngô Anyô Anênj Nakaduñ atu, ma donjom môlô tem miñ ôngô ami. ²³ *Ma avômalô tem nenanj êndênj môlô nena, ‘Ôngô, yani haminj loñ êntêk!’ mena ‘haminj loñ endaku!’ Ênj ma môlô nômô malinjaô ma miñ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anênj Nakaduñ atu anênj waklavônj ma tem avômalô sapênj nêgê êtôm damak hêv ba habi deda havenj leñ lôkthô. ²⁵ Ma donjom tem yanja

* **17:23:** Mak 13:21; Luk 21:8

vovaŋ lomalomama ma mólô ñê bôlônġ êntêk tem nômbôliŋ dômmim êndêŋ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavônġ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavônġ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthônġ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ñambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ²⁸ *Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavônġ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak. ²⁹ Ma donġtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ³⁰ Waklavônġ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak kethêŋ oyaŋ aêŋ iyom.

³¹ * “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêŋ nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enja anêŋ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêŋ iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom. ³² *Mólô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalonġ yanida anêŋ lôkmala lonġ ma anêŋ lôkmala tem nêmm yak. Ma donġtom anyô te hatak anêŋ lôkmala ma anêŋ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndêŋ mólô nena bôlôvônġ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêmm donġtom ma tem neja anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neja avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

* **17:28:** Stt 18:20–19:25 * **17:31:** Mat 24:17-18 * **17:32:** Stt 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:35-36:** Ñê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaŋ ma yaŋ êmô.

³⁷ Nê ku enañ hik Yisu liñ nena, “Anyô Bêñ, nô m êñ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Menak lambek ethak donjom ba êmô loñ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loñ kapô hathak avi tôp lôk anyô halañô abô

¹ *Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô ek neteñ mek êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ma miñ kapôlônñiñ enjiap ami. ² Aêñ ba yani hanañ aêntêk, “Malak lôn te ma anyô bêñ halañô avômalô iniñ abô hamô. Yani ma miñ hakô Wapômbêñ ami ma hapôlik ek avômalô iniñ abô haviñ. ³ Ma avi tôp te hamô lôn êñ. Ma yani hi hadêñ anyô bêñ êñ lôbôlôn ma hanañ, ‘Anyô te habuliñ ya. Ma ôlêm ondanô yenañ abô ba opesañ.’ ⁴ Ma donjom anyô bêñ hadô avi tôp êñ anêñ abô hatôm wak bêñ anôn.

“Haveñ yam ma anyô bêñ êñ lahabi nena, ‘Miñ yahalanô Wapômbêñ anêñ abô ami ma yakapôlôn hadô avômalô iniñ abô haviñ, ⁵ ma donjom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêñ intu sapêñ ba imbuliñ yenañ auk. Aêñ ba yandanô yani anêñ abô ba yapesañ ketheñ ek yani êmô tiñiñ.’”

⁶ Ma Anyô Bêñ Yisu hanañ, “Noja auk esak anyô bêñ kambom êntêk anêñ kobom. ⁷ Aêñ ba Wapômbêñ tem endanô anêñ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniñ asêñ atu ba elañ bôlôvôn ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸ Mi anôn! Yanañ avanôn biñ nena yani tem endanô ketheñ ma tem epesañ. Ma

* **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

donɔtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm pik hathak loŋbô, êŋ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju eteŋ mek

⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthôŋ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mathêŋ ek neteŋ mek. Anyô yaŋ ma Palisi ma yaŋ ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êŋ da hamiŋ ba hateŋ mek nena, ‘Wapômbêŋ, mavi anôŋ ek ya anyô mavi ma ya miŋ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ŋê vani lôk ŋê kambom lôk ŋê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi. Ma ya ma mi anôŋ, ya ma miŋ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anêŋ wak ju ma yahavak balabuŋ ek nôm. Ma nômkama nômbêŋ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôŋ laumiŋ ba yahêv ôdôŋ te hadêŋ o.’

¹³ * “Ma donɔtom anyô hawa takis hamiŋ daim ma hakô ek ênjê leŋ. Ma yani hakôm ba hatak baŋ luvi hêk madaluk siŋ ma hanaŋ, ‘Wapômbêŋ, ya anyô kambom ba nê m kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ * Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêŋ unyak ma lêk anyô thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma anyô yaŋ ma mi. Ôpatu ba hêv anêŋ athêŋ liŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ anêŋ athêŋ. Ma donɔtom ôpatu ba hatauviŋ i ma tem Wapômbêŋ nê m anêŋ athêŋ liŋ.”

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniņ avômena yaônena i hadêņ Yisu ek etak baņ êyô êņjêk thêlô. Ma anêņ ñê ku êyê ma ethaņ i. ¹⁶ Ma doņtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaņ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêņ ya ma miņ numiņ loņ siņ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêņ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma thêlôniņ. ¹⁷ *Yanaņ avanôņ êndêņ mólô nena ôpatu ba miņ hawa Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak hatôm avômena yaônena ami ma miņ hatôm imbitak êyô loņ êņ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nômkama bêņ hanaņ abô haviņ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ *Anyô bêņ te hanaņ hik Yisu liņ nena, “Kêdôņwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêņ intu sapêņ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaņ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miņ mavi ami ma Wapômbêņ iyom intu ba mavi. ²⁰ *Abô balabuņ ma bôk hoyala yôv: ‘Miņ undum sek imbiņ anyô yaņ yanavi ami. Miņ nuņgwik anyô vônô ami. Miņ onja vani ami. Miņ onañ abôyaņ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²¹ Ma anyô bêņ êņ hanaņ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuņ takêņ.”

²² Ma Yisu halaņô ma hanaņ hadêņ ôpêņ nena, “Mavi anôņ, ma doņtom nômlate hamô denañ. Nu nêm anêm nômkama sapêņ ek avômalô nênm vuli

* **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25 * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

ma onja valuselen sapêḡ ba nêḡ êḡdêḡ ḡê siv. Êḡ ma tem anêḡ nômḡkama mavi lomaloma êḡmô malak len. Ma ôlêḡ osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôḡ nômḡkama bêḡ anôḡ. Ba intu halaḡô abô êḡ ma hêḡ malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôḡ lamalaiḡ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiḡ ma hanaḡ, “Nê lôḡ nômḡkama bêḡ tem nêḡpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêḡyô Wapôḡmbêḡ anêḡ loḡ lôḡkliḡyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôḡ biḡ nena miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êḡyô luvik idu sôḡ anêḡ abyaḡ ba ni ami, ma doḡḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôḡ nômḡkama bêḡ te imbitak êḡyô Wapôḡmbêḡ anêḡ loḡ lôḡkliḡyak kapô.”

²⁶ Avôḡmalô elañô abô êḡ ma enañ nena, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôḡa imbitak êḡyô Wapôḡmbêḡ anêḡ loḡ lôḡkliḡyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanaḡ, “Nôm takatu ba anyô miḡ hatôm nindum ami, intu Wapôḡmbêḡ hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanaḡ, “Yêḡlô bôḡ atak yêḡlôaniḡ nômḡkama sapêḡ ba alêḡ asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêḡlô nena, “Yanaḡ avanôḡ nena avôḡmalô takatu ba leniḡḡhabi Wapôḡmbêḡ anêḡ loḡ lôḡkliḡyak ba etak iniḡ unyak lo avi ma iviyaḡ lôḡ lami ma nali, ³⁰ ma thêḡlô êḡmô pik denañ ma Wapôḡmbêḡ tem nêḡ iniḡ nômḡkama lôḡkthô êḡdêḡ i ba tem nêḡ bêḡ anôḡ êḡyô êḡmô iniḡ loḡ imbiḡ ma embenḡ yam ma tem nêḡ lôḡkmala atu ba nêḡmô êḡtôm wak nômḡbêḡ intu sapêḡ êḡdêḡ i imbiḡ.”

*Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)*

³¹ *Yisu hawa ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu hathak doŋtom ma hanaŋ, “Nodaŋô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak avanôŋ. ³² *Tem nênem yani êndôk ŋê loŋ buyaŋ Lom baheniŋ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaŋ abô lomaloma esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loŋbô.”

³⁴ *Ma doŋtom ŋê ku miŋ eyala abô takêŋ ami. Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma havuŋ ek thêlô ba thêlô miŋ eyala ami ma êthôŋ paliŋ.

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loŋôndê daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nênem yani sa. ³⁶ Yani halaŋô avômalô bêŋ anôŋ ele ba i ma hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Yisu anêŋ Nasalet halêm.”

³⁸ Êŋ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêem kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôŋ.” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêem kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ ek thêlô neja ôpêŋ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ nena, ⁴¹ “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

* **18:31:** Luk 24:44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32

Ma ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, yalenhaviñ yangê tak.”

⁴² Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Nôngô tak. Anêm hôêvhaviñ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethen oyañ ma ôpêñ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbên anêñ athên. Ma avômalô nômbên atu ba i haviñ yani êyê nôm êñ ba êbô Wapômbên anêñ athên haviñ.

19

Yisu hi Sakius anêñ unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuseleñ bêñ te hamô. Yani ma anyô bêñ hawa takis ba anêñ athên nena Sakius. ³ Yani lahaviñ êñjê nena Yisu ma opalê, ma donjom avômalô bêñ anôñ ma Sakius anyô bidon ba miñ hatôm êñjê ami. ⁴ Êñ ma yani halañviñ hamôñ ba hi ma hathak alokwan sabo te ba hamô ek êñjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loñ êñ ma hêv ma hathak leñ ma hanañ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethen. Yaô ma tem yamô anêm unyak.” ⁶ Êñ ma kethen oyañ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapên êyê ba kapôlôñiñ diñdiñ ba enañ nena, “Yani hi hamô haviñ anyô kambom te.”

⁸ *Ma donjom Sakius haviyô hamiñ ma hanañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Anyô Bêñ, ondanô. Tem yambi yenañ nômkama sam ni ôdôn ju ba yanêm

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7

yaŋ êndêŋ nê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêŋ valuselen doho vani, êŋ ma tem yanêm valuselen êtôm dum ayova êyômô loŋ imbiŋ.”

⁹ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk ma Wapômbêŋ hêv avômalô unyak êntêk êŋ bulubiŋ ek malê nena yani ma Ablaham anêŋ nakaduŋ te. ¹⁰ *Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô bêŋ te hêv valuselen hadêŋ nê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elanô abô êŋ yôv ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te haviŋ ek malê nena yani lêk habobo Jerusalem. Ma avômalô takêŋ lenjnhabi nena yani hayô Jerusalem, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imbitak êmô pik. ¹² Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô bêŋ te anêŋ namalô tem ni loŋ buyaŋ ek enja athêŋ lôk kulun kiŋ vêmam ka êmbôlêm anêŋ malak ôdôŋ esak loŋbô ek eyabiŋ anêŋ avômalô. Loŋ êŋ ma daim kambom. ¹³ Vêma ma yani halam anêŋ nê ku laumiŋ hathak donjom ma hêv valuselen hatôm 100 hadêŋ thêlô tomtom sapêŋ. Ma hanaŋ aêntêk, ‘Môlô noja valuselen êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loŋbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

¹⁴ “Ma donjom yanida anêŋ avômalô kapôlônŋiŋ agiap ek yani. Êŋ ma yani hi loŋ buyaŋ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenaŋ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniŋ kiŋ.’

* **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

15 “Ma donjom yani habitak kiŋ yôv ma havôhalêm ma hanaŋ aêntêk, ‘Nodam nê ku takatu ba bôk yahêv valuselen hadêŋ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselen vithê haviŋ.’

16 “Êŋ ma anyô te hamôŋ hi ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, yahadum ku hathak anêm valuselen êŋ ba yahavôv valuselen hatôm 1,000.’

17* “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ nena, ‘Mavi anôŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiŋ nôm yaôna dedaŋ mavi ba intu oyabiŋ malak lôŋ laumiŋ.’

18 “Yôv ma anyô yaŋ halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, hathak anêm valuselen, yahavôv valuselen hatôm 500.’

19 “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Oyabiŋ malak lôŋ bahenŋvi.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, anêm valuselen atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô ²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniŋ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaŋ hapaliv yaŋvêk halôk ma hothak howa anêŋ anôŋ.’

22 “Êŋ ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaŋ o bêŋ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniŋ nômkama ba yahawa hatôm yenaŋ. Lôk pik atu ba anyô yaŋ hapaliv yaŋvêk halôk ma ya hathak yahawa anêŋ anôŋ. ²³ Ma aisê ka miŋ hotak yenaŋ valuselen halôk unyak valuselen ek êmbôv doho

* **19:17:** Luk 16:10

ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loṅbô ma tem yanja doho êyômô loṅ imbiṅ?’

24 “Êṅ ma hanaṅ hadêṅ ṅê takatu ba imiṅ habobo nena, ‘Môlô noja anêṅ valuselenṅ hatôm 100 vê ênjêk yani ba nônmê êndêṅ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaṅ hadêṅ yani nena, ‘Anyô bêṅ, yani anêṅ 1,000 bôk hamô yôv.’

26 * “Ma yani hanaṅ, ‘Yanaṅ êndêṅ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaṅ nômkama ba habitak bêṅ, êṅ ma tem yatak doho êyômô loṅ imbiṅ ba yanêm êndêṅ ôpêṅ. Ma doṅtom ôpatu ba miṅ hadum ku hathak yenaṅ nômkama ami, êṅ ma tem yanêm dokte atu ba havalonṅ loṅ vê ênjêk yani.’

27 “Ma doṅtom ṅê takatu leṅṅmaniṅ hathak ya ba êdô ek yambitak iniṅ kiṅ, ‘Noja i êlêm loṅ êntêk ma uṅgwik i pôpônô ênjêk yamalenṅ.’ ”

28 Yisu hanaṅ abô êṅ yôv ma hamôṅ ba hi Jelusalem.

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiṅ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êṅ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêṅ ṅê ku ju ba i ma hanaṅ nena, ³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôṅgô ekak bok doṅki map te loṅ ba hamiṅ. Bok êṅ ma miṅ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹ Ma anyôla hanaṅ nena, ‘Mamu opole eka’, êṅ ma nonaṅ viyaṅ nena, ‘Anyô Bêṅ lahaviṅ indum ku te esak.’ ”

* **19:26:** Mat 13:12; Luk 8:18

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêḅ hatôm atu ba yani hanaḅ. ³³ Thai epole bok doḅki êḅ anêḅ yak vé ma bok anêḅ alaḅsi enaḅ hadêḅ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enaḅ, “Anyô Bêḅ lahaviḅ indum ku te esak.”

³⁵ Êḅ ma thai ewa bok doḅki ba i êv hadêḅ Yisu. Ma thai ibi iniḅ kwêv thilibuḅ daim thô ba eḅgava hayôhêk bok doḅki dômlokwaḅ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êḅ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô eḅgava iniḅ kwêv thilibuḅ hêk loḅôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêḅ atu ba esopa yani leḅiḅmavi hathak nômbithi nômbêḅ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêḅ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêḅ nêḅ lamavi êndêḅ kiḅ atu ba halêḅ hathak Anyô Bêḅ anêḅ athêḅ! *Kapya Yey 118:26*

Avômalô malak leḅ leḅiḅmavi ma alalô nanêḅ athêḅ lôkmaḅgiḅ êndêḅ Wapômbêḅ esak leḅ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiḅ avômalô takêḅ kapô ba enaḅ hadêḅ Yisu aêntêk, “Kêdôḅwaga, osaḅ anêḅ nê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaḅ viyaḅ nena, “Yanaḅ êndêḅ môlô nena thêlô bônôḅ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halaḅ hathak avômalô Jelusalem ⁴² ba hanaḅ, “Yaleḅhaviḅ lêk oyala nôḅ takatu ba nundum ek Wapômbêḅ indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doḅtom mi, nôḅ takêḅ hamô loḅ kapô ba môlô miḅ

* **19:38:** Luk 2:14

hatôm ôngô ami. ⁴³ Aênj ba waklavônj hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badênj êwê embenj Jerusalem sapênj ba nêôm kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbunij môlônim lonj sapênj ba nijik môlô takatu ba ômô unim badênj kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem minj êyômô yanj lonj ami. Nôm malainj ênj tem êlêm ek malê nena môlô minj oyala waklavônj atu ba Wapômbênj halêm pik ek nêôm môlô bulubinj ami.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathenj kapô

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Vêm ma Yisu habitak hayô Wapômbênj anênj unyak mathenj anênj piklêvônj. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênem vuli. Ênj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathenj kapô ba ele yainj ba i. Ma hananj hadênj thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbênj anênj kapyia hananj nena, ‘Yenanj unyak ma unyak netenj mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani ininj lonj ekopak êmô.”

⁴⁷ *Ma wak nômbênj intu ma yani hadônj avômalô halôk unyak mathenj. Ma nê bênbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj lôk Israêl ininj nê bênbênj, thêlô êbôlêm lonjondê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma donjom thêlô minj hatôm nêpôm lonjondê te ami ek malê nena avômalô sapênj lenjinmavi bênj ek Yisu ba êmô ek nedanô anênj abô sapênj.

* **19:44:** Luk 21:6 * **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **19:47:** Luk 21:37

20

Yisu, opalê hêv athêḅ bêḅ hadêḅ o?

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Wak te ma Yisu hadôḅ avômalô hamô Wapômbêḅ anêḅ unyak mathenḅ anêḅ piklêvôḅ ba hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi hadêḅ i. Ma ḅê bêḅbêḅ êbôk da lôk ḅê lôkauk hathak abô balabuḅ ethak doḅtom havinḅ ḅê bêḅbêḅ ba i hadêḅ Yisu.

² Ma thêlô enaḅ, “Opalê hêv athêḅ bêḅ hadêḅ o lôk hêv ku hadêḅ o ba intu hudum nôḅ takêntêk?”

³ Ma Yisu hanaḅ viyaḅ nena, “Tem yanaḅ injik môlô liḅ esak abô te aêḅ iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḅaḅ hadêḅ Jon? Wapômbêḅ leḅ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enaḅ hadêḅ i nena, “Alalô anaḅ nena Wapômbêḅ hêv ku êḅ hadêḅ Jon ma tem yani enaḅ, ‘Ma aisê ka môlô miḅ ôêvhavinḅ yani ami?’

⁶ Ma doḅtom alalô anaḅ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḅ,’ êḅ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhavinḅ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enaḅ hadêḅ Yisu nena, “Yêlô athôḅ paliḅ.”

⁸ Êḅ ma Yisu hanaḅ hadêḅ thêlô, “Aêḅ ba miḅ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḅ bêḅ hadêḅ ya anêḅ athêḅ bêḅ êndêḅ môlô ami. Ma mi.”

Abô loḅ kapô hathak ḅê kambom eyabinḅ ku yak waiḅ

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹*Ma Yisu hanaḅ abô loḅ kapô te hadêḅ avômalô, “Anyô te havatho anêḅ ku yak waiḅ ma hêv hadêḅ

* **20:9:** Ais 5:1

ņê ku doho ek neyabiņ ba hanan nena, ‘Waklavôņ yak waiņ hik anôņ ma nombak vose ni ôdôņ ju ba nônêm vi êndêņ ya ma noja vi êtôm mômônim vuli.’ Ma hi hamô loņ buyan sawa daim. ¹⁰ Ma waklavôņ yak waiņ hik anôņ hayô ma hêv anêņ anyô ku te ba hi hadêņ thêlô ek enja anêņ sam. Ma doņtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaņ. ¹¹ Êņ ma ku anêņ alaņ hêv anyô ku yaņ ba hi hadêņ thêlô, ma doņtom thêlô idum kobom kambom hadêņ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaņ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doņtom ñê ku takêņ ibuliņ yani ma êvôv yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêņ ba ku alaņ hanan hadêņ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaņ okna atu ba yalenhaviņ bêņ anôņ. Yahadam aêņ ma tem nedaņô anêņ abô.’ ¹⁴ Ma doņtom ñê ku êyê namalô hayô ma enaņ hadêņ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaņ anêņ nakaduņ ba tem eyabiņ lambô anêņ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êņ tem imbitak alalôaniņ.’ ¹⁵ Ba intu evaloņ yani ba êvôv hale yaiņ ma ik yani vônô.

“Aêņ ba ku anêņ alaņ tem indum malê êndêņ thêlô? ¹⁶ Tem ni injik ñê ku takêņ vônô ma nêm ku êņ êndêņ anyô vi ek neyabiņ.”

Ma avômalô elañô abô loņ kapô êņ ma enaņ, “Yêlô adô abô loņ kapô êņ injik anôņ!”

¹⁷ Ma doņtom Yisu hatitiņ thêlô lôklokwaņ ma hanan, “Ma bôk eto abô êntêk aêņ eka?”

“Valu atu ba ñê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiņ anôņ.’ *Kapya Yen*
118:22

18 *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êᶇ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

19 Ma ᶇê bêᶇbêᶇ êbôk da lôk ᶇê lôkauk hathak abô balabuᶇ eyala nena Yisu hanaᶇ abô loᶇ kapô êᶇ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loᶇôndê ek nebalonᶇ yani, ma doᶇtom êkô hathak avômalô.

*Nênêm takis êndêᶇ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

20 *Yôv ma ᶇê bêᶇbêᶇ maleᶇ hadahaliᶇ Yisu ek nebalonᶇ yani esak anêᶇ abô. Ma thêlô êv ᶇê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm ᶇê thêthônᶇ ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalonᶇ Yisu anêᶇ abô êndôk ba nênenêm yani êndêᶇ Lom iniᶇ anyô bêᶇ Pailat. 21 Êᶇ ma thêlô enaᶇ hadêᶇ Yisu nena, “Kêdônᶇwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapêᶇ ma abô avanônᶇ iyom. Ma hudum kobom doᶇtom hadêᶇ avômalô sapêᶇ lôk hôdônᶇ avômalô hathak Wapômbêᶇ anêᶇ abô ma thêthônᶇ iyom. 22 Aêᶇ ba lemhabi aisê? Bumalô iniᶇ balabuᶇ hanaᶇ nena yêlô hatôm nanêm valuselenᶇ êndêᶇ Sisa mena mi e?”

23 Yisu hayala thêlônᶇiᶇ auk ba hanaᶇ hadêᶇ thêlô, 24 “Môlô uᶇᶇwik valuselenᶇ te thô ek yanᶇgê. Opalê anêᶇ dahô lôk athêᶇ hêk valuselenᶇ êntêk?” Ma thêlô enaᶇ, “Sisa.”

25 Êᶇ ma Yisu hanaᶇ hadêᶇ thêlô nena, “Sisa anêᶇ nômkama ma nônêm êndêᶇ Sisa da. Ma Wapômbêᶇ anêᶇ nômkama ma nônêm êndêᶇ Wapômbêᶇ da.”

* 20:18: Ais 8:14-15 * 20:20: Luk 11:54

²⁶ Yisu hanaŋ aêŋ ba avômalô sapêŋ elañô. Ba intu nê êŋ miŋ hatôm nebalonŋ yani esak anêŋ abô ami. Ma esonŋ kambom hathak anêŋ abô ba thêlô bônônŋ.

*Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdônŋ te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena, ²⁸*“Kêdônŋwaga, Mose hato hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’ ²⁹ Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ba hama ba nakaduŋ mi. ³¹ Ma ŋgwa aêŋ iyom. Ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom donŋtom êŋ iyom. ³² Vêŋ ma avi tôp êŋ hama havinŋ. ³³ Ma waklavônŋ nê ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma donŋtom avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ ba ewa lôkmala hathak loŋbô, thêlô êŋ miŋ hatôm neja i esak loŋbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm aŋela ba intu tem miŋ nema ami. Wapômbêŋ bôk hik thêlô liŋ yôv hêk ŋama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêŋ nali.

³⁷*“Mose da anêŋ abô hik thô nena nê ŋama tem nimbiyô esak loŋbô. Sêbôk ba Mose hayê atum

* **20:28:** Lo 25:5 * **20:37:** Kis 3:6

hathanj hamô alokwanj lij ma halam Anyô Bêj nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbêj.’
³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêj ma miñ nê ñama iniñ Wapômbêj ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbêj ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuñ doho elañô abô êj ma enañ hadêj Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônwaga, anêm abô ma mavi anôn!” ⁴⁰ Ma avômalô sapêj elañô anêj abô ba êkô ma miñ enañ hik yani lij ek nesau yani esak lonbô ami.

Mesia ma opalê anêj lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Mak 12:35–40; Luk 11:37–54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Avômalô ethak enañ nena Mesia ma Devit anêj lim lukmuk eka? ⁴² Hêk Kapya Yej kapô ma Devit da hanañ aêntêk,

“ Anyô Bêj Wapômbêj hanañ hadêj yenañ Anyô Bêj Mesia nena,

“Ômô yabahañ vianônj

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêj o nê mô vemkapô vibin am.” ’ *Kapya Yej 110:1*

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêj Anyô Bêj. Ma aisê ka Mesia ma yani anêj lim lôk anêj Anyô Bêj imbinj?”

⁴⁵ Avômalô elañô Yisu anêj abô iminñ denañ ma Yisu hanañ hadêj anêj nê ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô noyabinj am ek nê lôkauk hathak abô balabuñ. Thêlô leñinhavinj nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeñ ek avômalô nebam i. Ma leñinhavinj avômalô nenanj nena, ‘Waklêvônj anyô bêj’ êmô lonj ethak donjom

halôk. Ma leññhaviñ nêmo êtom nê bêñbêñ êmo unyak yeñ kapô. Ma avômalô engabôm nômbêñ ma leññhaviñ nejan nômbêñ nê bêñbêñ iniñ loñ ethak êmo. ⁴⁷ Thêlô esau avi tốp ek neja iniñ unyak ba eteñ mek daim bomañ ek avômalô nêgê. Wapômbêñ tem nêmb vovañ kambom êndêñ i.”

21

*Avi tốp te anêñ da
(Mak 12:41-44)*

¹ Yisu hamô Wapômbêñ anêñ unyak ba hayê nê lôk nômkama bêñ etak iniñ valuselen halôk alapa da. ² Ma avi tốp te atu ba nômkama mi anôñ hayô ma hatak anêñ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êñ. ³ *Yisu hayê ma hanañ nena, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena avi tốp êntêk hêv valuselen bêñ anôñ hamôñ ek avômalô takêntêk sapêñ. ⁴ Avômalô nômbêñ êntêk iniñ valu bêñ anôñ hamô ma donjom êv doktena iyom. Ma avi tốp êntêk ma nômkama mi anôñ ma lêk hêv anêñ valuselen sapêñ ba miñ havalon dokte loñ ami.”

*Yisu hanañ abô hathak unyak mathen Jerusalem
(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)*

⁵ Nê ku doho enañ abô hathak valu kêkêlô lôk nômb da mavi anôñ atu ba etak hathak unyak mathen ek anêñ lêlêyan mavi anôñ. Êñ ma Yisu hanañ, ⁶ * “Odanô katô. Nômb takêntêk ba lêk môlô ôyê, malain bêñ tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêñ êntêk pesa ba valu yan miñ hatôm êyômô yan loñ ami.”

* **21:3:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

*Malaiŋ lomaloma tem nimbitak
(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)*

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga, aŋgê intu nôŋ takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôŋ takêŋ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabiŋ am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ dan lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nôŋnêmbiŋ iniŋ abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ dan tem miŋ imbitak kethêŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. ¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm ma lijiŋ bêŋ tem êyô injik avômalô bêŋ anôŋ vônô. Lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvôŋ ba indum avômalô nêkô kambom anôŋ.

¹² “Ma nôŋ takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonŋ môlô ba nindum kambom êndêŋ môlô. Ma tem nenaŋ môlô bêŋ imiŋ unyak yeŋ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladôŋ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ. ¹³ Ma nôŋ êŋ tem imbitak êtôm loŋôndê ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ i. ¹⁴*Ma miŋ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaŋ aisê êndêŋ thêlô’ ami. ¹⁵*Ek malê nena

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Ap 6:10

yada tem yanêm abô lôkauk mavi êndêñ mólô. Ma ñê takatu ba idum abô ek mólô ma miñ hatôm nijik abô êñ pesa ami. ¹⁶* Avômalô tem nenan mólô bêñ ba tem nijik mólô doho vônô ma mólônim lemami lôk mólôviyan lôk anêm thalalen lôk anêm anyô mólô tem nindum aêñ iyom. ¹⁷ Mólô ma yenan avômalô ba intu avômalô sapêñ tem nêpôlik esak mólô. ¹⁸ Ma donjom Wapômbêñ tem eyabiñ mólô ba lemimkadôk ñauñ te miñ hatôm nêm yak ami. ¹⁹ Ma mólô numiñ lôklokwan ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

Tem nimbuliñ Jusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanañ, “Mólô ôyê nena ñê vovak lodôñlodôñ êyô even Jusalem luvi, êñ ma mólô noyala nena tem nimbuliñ malak lôñ êñ kethen. ²¹ Aêñ ba mólô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma mólô takatu ba ômô Jusalem kapô, ma unu viyaiñ kethen. Ma mólô takatu ba ômô Jusalem viyaiñ, ma miñ unu kapô ami. ²²* Ek malê nena waklavôñ êñ ma Wapômbêñ anêñ wakma nêm vovañ viyan ek abô takatu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapya ma tem injik anôñ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavôñ êñ ma tem malaiñ bêñ ek avi takatu ba esabeñ lôk avi takatu ba êv sôm hadêñ nali ek malê nena malaiñ lôk vovañ bêñ tem imbitak Israel iniñ pik êntêk, ma Wapômbêñ anêñ lamaniñ tem êyô êmô avômalô pik êñ. ²⁴* Nê vovak tem ini Jusalem ma iniñ biñ vovak tem injik avômalô Jusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô

* **21:16:** Mat 10:21-22

* **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

* **21:24:** Sng 79:1; ALK 11:2

Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loŋ buyaŋ tem nêyô nêmo Jelusalem ba neyabiŋ Jelusalem endeba nê loŋ buyaŋ iniŋ waklavôŋ anêŋ daŋ am.”

*Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm
(Mat 24:29-35; 13:24-31)*

²⁵* “Ma lavôŋiŋ tem êpôm wak lo ayôŋ ma vuliŋ. Ma ŋgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomaŋ ba avômalô pik sapêŋ tem nedaŋô ba nêkô kambom anôŋ ba iniŋ auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôm takatu ba hamô leŋ tem nedowaliŋ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiŋ bêŋ atu ba tem imbitak pik. ²⁷* Ma wak êŋ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmaŋgiŋ. ²⁸ Nôm kama takêŋ hadum ek imbitak ma numiŋ ba nônêm malemim esak leŋ ek malê nena waklavôŋ Wapômbêŋ nêmo môlô vê ênjêk unim malaiŋ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaŋ beleiŋ* lôk alokwaŋ vi imbiŋ. ³⁰ Ôyê nena alokwaŋ takêntêk habi ŋauŋ belap, êŋ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nômo takêŋ habitak, êŋ ma noyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êyô kethêŋ.

³² “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ ma nômo takêntêk sapêŋ tem imbitak. ³³ Pik lo leŋ tem nêmo

* **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôngô Mat 24:32.

yak ba ni, ma dorjtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nê m yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabiŋ am. Anyô Anêŋ Nakaduŋ tem êlêm esak loŋbô ba tem êpôm avômalô pik sapêŋ. Môlô udum pik anêŋ kobom ba unum waiŋ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êŋ tem enja môlô ketheŋ êtôm gwasilim ba tem nosoŋ kambom. ³⁶ Aêŋ ba wak nômbêŋ intu ma môlô noyabiŋ am lôklokwaŋ ba noteŋ mek ek Wapômbêŋ nê m môlô sa ek numiŋ lôklokwaŋ ek nô m takêntêk miŋ hatôm imbuliŋ môlô ami. Êŋ ma môlô hatôm numiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma.”

³⁷ Wak nômbêŋ intu ma Yisu hadôŋ avômalô hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen. Ma bôlvôŋ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momaŋiniŋ ma avômalô sapêŋ ethak i unyak mathen ek elanô Yisu anêŋ abô.

22

Judas hanaŋ Yisu bêŋ

(*Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53*)

¹ Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôŋ êŋ nena Hale Ba Hi.* ² Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êbôlêm loŋôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³ *Ma Sadan

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêŋ hêv anêŋ aŋela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik nê Ijip iniŋ nali vônô. Ma dorjtom nê Israe l esaba thalaleŋ hathak unyak abôlêk ba intu aŋela miŋ hik iniŋ nali ami. Yani hayê thalaleŋ ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27

halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku laumiņ ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanaņ abô haviņ nê bêņbêņ êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidon nena yani tem enaņ Yisu bêņ aisê? ⁵ Nê êņ leņiņmavi ma thêlô evak abô ek nênem valuselen êndêņ yani. ⁶ Êņ ma Judas halôk hathak thêlônin abô ba hadum ek nêem Yisu êndôk thêlô bahenin êndêņ wak te atu ba avômalô miņ êmô haviņ Yisu ami.

Nê ku lokwanju êpôpêk nôm

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ *Waklavôn anêņ athêņ nena Eyaņ Polom Yis Mi hayô. Wak êņ ma thêlô ik boksipsip nakaduņ te vônô ek leņiņhabi waklavôn anêņ athêņ nena Hale ba Hi. ⁸ Êņ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanaņ, “Mamu unu nôpôpêk nôm waklavôn Hale ba Hi ek alalô aņgaņ.”

⁹ Ma thai enaņ hik Yisu liņ, “Yai napôpêk nôm êmô êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hanaņ hadêņ thai nena, “Odaņô. Mamu unu malak bêņ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ņaņ lôk uņ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi.

¹¹ Êņ ma nonaņ êndêņ unyak anêņ alaņ nena, ‘Kêdônwaga hanaņ hik o liņ nena unyak kapô atu ba yaņgaņ nôm waklavôn Hale ba Hi imbiņ yenaņ nê ku hamô êsê?’ ¹² Êņ ma tem injik unyak kapô bêņ atu ba hêk vuliņ thô êndêņ mamu. Unyak kapô êņ ma nômkama sapêņ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôm êmô loņ êņ.”

* **22:7:** Kis 12:1-27

13 Êñ ma thai i ma êpôm nômkama sapêñ hatôm atu ba yani hanañ. Êñ ma thai êpôpêk waklavônñ Hale ba Hi anêñ nôm.

*Yisu hêv polom lôk waiñ hadêñ anêñ nê ku
(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)*

14 Wakma nejan nôm hayô ma Yisu hayañ nôm hamô haviñ anêñ aposel. 15 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ya vovañ ek yañgañ nôm waklavônñ Hale ba Hi imbiñ môle vêm ka yanja vovañ. 16 Yahanañ avanônñ nena tem miñ yañgañ nôm êntêk esak lonbô ami endeba waklavônñ Hale ba Hi injik anônñ ênjêk Wapômbêñ anêñ lonj lôkliñyak am.”

17 Ma yani hawa waiñ lôk tase ma hêv lamavi ma hanañ, “Noja ba nunum imbiñ am. 18 Yanañ êndêñ môle nena tem miñ hatôm yanum waiñ esak lonbô ami endeba Wapômbêñ anêñ lonj lôkliñyak êlêm am.”

19 Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêñ thêlô ma hanañ, “Êntêk ma yenañ vathiap atu ba yahêv ek nê môle sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.”

20 Eyañ vêm ma hadum aêñ hathak tase lôk waiñ ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenañ thalaleñ ba tem yañgasô ek nê môle sa. 21 *Ma donjom odañô. Ôpatu ba tem enañ ya bêñ lêk hayañ nôm haviñ ya. 22 Anyô Anêñ Nakadunñ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêñ bôk hanañ yôv, ma donjom alikakna. Malaiñ bêñ ek ôpatu ba hanañ yani bêñ.” 23 Nê ku elañô abô

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22

êḡ ma thêlôda enaḡ hik i liḡ nena, “Opalê te tem indum nôḡ êḡ?”

24 *Ma Yisu anêḡ ḡê ku êkôki nena thêlôninḡ opalê tem êtôm thêlôninḡ anyô bêḡ êḡ loḡ lôklinḡyak atu ba tem imbitak embeḡ yam. 25 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Avômalô daluk iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibulinḡ ḡê takatu ba êḡ thêlô vibinḡ. Ma ḡê lôk athêḡ leḡinḡhavinḡ avômalô nebam thêlô nena ‘ḡê wapôm mavi’. 26 *Ma doḡtom môlô miḡ nundum aêḡ ami. Môlônim anyô lôk athêḡ indum êtôm anyô athêḡ mi. Ma môlônim anyô bêḡ indum ku êtôm anyô ku oyaḡ. 27 *Opalê te ma anyô bêḡ, ôpatu ba halôk hamô ba hayaḡ nôḡ mena ôpatu ba hapôpêk nôḡ? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaḡ nôḡ, aêḡ e? Ma doḡtom yahamô havinḡ môlô hatôm anyô ku te.

28 “Môlô takatu ba malainḡ lomaloma habitak ma doḡtom ôḡ havinḡ ya denaḡ. 29-30 *Ma yahêv athêḡ ‘kinḡ’ hadêḡ môlô hatôm wakamik hêv hadêḡ ya ek môlô tem oḡgwaḡ nôḡ lôk nunum ḡaḡ imbinḡ ya êḡ yenaḡ loḡ lôklinḡyak. Ma môlô tem nôtôm kiḡ ek noyabinḡ avômalô Israêl ôdôḡ lauminḡ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathôḡyani palinḡ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Ma Yisu hanaḡ, “Saimon, Saimon, ondaḡô. Sadaḡ hanaḡ hik Wapômbêḡ liḡ ek yani êyôkwinḡ môlô êtôm lovak hayôkwinḡ alokwaḡ te ek êḡḡê nena

* 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45

* 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15

* 22:29-30: Mat 19:28

o lôklokwan mena mi e? ³²*Ma donptom lêk yahaten mek yôv ek anêm hôêvhavinj miñ nêm yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho mólôviyan loñ.”

³³Ma donptom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklokwan ba ya hatôm yamô koladôñ ba yama imbiñ o.”

³⁴Ma donptom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndêñ o nena bôlôvôñ êntêk ma tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

Noja valuselej lôk vak ma biñ vovak

³⁵*Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mólô ba u ma miñ mólô owa valuselej lôk vak lôk vemimkapô bokngôp havinj mólô ami. Wak êñ ma mólô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

³⁶Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ma donptom lêk anêm valuselej lôk vak hamô ma noja. Ma o biñ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñem vuli ma onja biñ vovak esak. ³⁷*Ek malê nena Wapômbêñ anêñ kapyã hanañ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôñ esak ya ma nômkama sapêñ atu ba hathak ya ma anêñ danj tem êyô.”

³⁸Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôngô yêlôaniñ biñ vovak ju êntêk hamiñ.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateñ mek hamô Dum Oliv (Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

* **22:32:** Jon 17:15 * **22:35:** Luk 9:3; 10:4 * **22:37:** Ais 53:12

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. ⁴⁰ Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noten mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek aêntêk, ⁴² “Wakamik, lemhaviŋ nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴³ Ma aŋela te anêŋ len hayô ek yani ma havatho yani loŋ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiŋ kambom ba hateŋ mek lôklokwaŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalen.

⁴⁵ Yani hateŋ mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ anêŋ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniŋ kapôlôniŋ malaiŋ kambom. ⁴⁶ Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noten mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalonŋ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinŋu Yisu, ⁴⁸ ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undinŋu Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ek onaŋ yani bêŋ e?”

⁴⁹ Êŋ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô nangik thêlô esak biŋ vovak e?” ⁵⁰ Êŋ ma thêlôniŋ anyô te hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanañ, “Dô.” Ma hatak banñ hayôhêk ôpêñ limbuk ma habitak mavi hathak loñbô.

⁵² Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ñê bêñbêñ êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidon lôk ñê bêñbêñ takatu ba êlêm ek nebalon yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôn ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalon ya e? ⁵³ Aisê? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak mathen anêñ piklêvôn havin môlô ma miñ ovalon ya ami eka? Ma donjom lêk ma momañiniñ hayabiñ pik ba intu môlônim waklavôn.”

Pita hanañ nena yani hathôn Yisu paliñ

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

⁵⁴ *Ma evalon Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêñ habôk da anêñ unyak. Ma Pita hasopa havenñ yam ma donjom havenñ daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanñ atum hamô unyak êñ anêñ badêñ kapô, ma Pita hi halôk hamô havinñ thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitiñ yani ma hanañ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinñ Yisu.”

⁵⁷ Ma donjom Pita hanañ, “Livôn, yahathôn ôpêñ paliñ.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yañ hayê yani ma hanañ, “O ma ñê takatu inin anyô te.”

Ma donjom Pita hanañ, “Mi anôn.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yañ hanañ lôklokwañ hathak loñbô nena, “Avanôn biñ, yani ma anyô Galili te. Aêñ ba yani ma Yisu anêñ anyô ku te.”

* **22:54:** Mak 14:53-54

⁶⁰ Ma Pita hanañ, “Aiyañ, yahathôn anêm abô paliñ!” Pita hanañ denañ ma tale halañ. ⁶¹ Ma Anyô Bêñ hik i liliñ ma hatitiñ Pita ma Pita lahabi anêñ abô atu ba hanañ, “Tale miñ halañ ami denañ ma tem onañ êtôm bôlôn lô nena hôthôn ya paliñ.” ⁶² Êñ ma Pita hale yaiñ ma lahiki ba halañ bêñ.

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Nê takatu ba evalon Yisu enañ abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siñ ma ik yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enañ abô kambom lomalama hadêñ yani haviñ.

Enañ Yisu bêñ hamiñ Israël iniñ nê bêñbêñ maleniñ

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Haviyô hayañ ma avômalô Israël iniñ nê bêñbêñ ethak donjom ek elañô abô. Nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enañ hik yani liñ, ⁶⁷ * “Onañ êndên yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yanañ abô êñ êndên môlô, êñ ma môlô tem miñ nôñemimbiñ ami. ⁶⁸ Ma yanañ injik môlô liñ, ma tem miñ môlô nonañ viyañ ami. ⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem êyô êmô Wapômbêñ lôklokwañ anêñ bañ vianôn êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

* 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56

⁷⁰ Ma thêlô sapêḡ enaḡ hik yani liḡ, “Aêḡ ba oda ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlôda oyala ba onaḡ.”

⁷¹ Êḡ ma thêlô enaḡ, “Aisê ka alalô leḡḡhaviḡ nadaḡô abô doho imbiḡ? Yani hanaḡ yanida bêḡ ba alalô lêk alaḡô yôv.”

23

Enaḡ Yisu bêḡ hamiḡ Pailat ma

(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Ma ḡê bêḡbêḡ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Êḡ ma enaḡ yani bêḡ aêntêk, “Ôpêntêk habuliḡ yêlôaniḡ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiḡ yêlô ba hanaḡ ek miḡ nêḡnêḡ takis êndêḡ Sisa ami. Ma hanaḡ nena yani ma Mesia. Mesia anêḡ ôdôḡ nena kiḡ.”

³ Ma Pailat hanaḡ hik Yisu liḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ e?”

Ma Yisu hanaḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honaḡ.”

⁴ Êḡ ma Pailat hanaḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô nômbêḡ atu nena, “Miḡ yahapôm yani anêḡ kambom la ami.”

⁵ Ma doḡtom enaḡ lôklokwaḡ nena, “Yani hadôḡ avômalô ba halela iniḡ auk haveḡ Judia lôkthô. Môḡ hêk Galili aleba hayô loḡ êntêk.”

⁶ Pailat halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Ôpêḡ ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halaḡô nena Yisu halêm anêḡ Galili, êḡ ma hêv yani hi hadêḡ

* 23:7: Luk 3:1

Helot ek malê nena yani hayabinj lonj ênj. Wak ênj ma Helot hamô Jerusalem havinj.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bênj anônj. Yani bôk halanô abô hathak Yisu ba lahavinj ênjê yani ma donjom mi aleba lêk hayê ma lahavinj Yisu indum lavônjinj te ek yani ênjê. ⁹ Ba intu Helot hanañ hik Yisu linj bênj anônj, ma donjom yani bônônj iyom. ¹⁰ Ma nê bêjbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ takatu ba iminj lonj ênj enañ abô lôklokwanj ba ibi yani linjkupik hathak abô lomaloma. ¹¹ Ênj ma Helot lôk anênj nê vovak ewa kinj anênj kwêv thalalenj daim te ma ik hathak Yisu ma enañ abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak lonjbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma donjom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hanañ ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38–19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam nê bêjbênj êbôk da lôk nê bêjbênj lôk avômalô ba ethak donjom. ¹⁴ Ma hanañ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadênj ya ma môlô onañ nena anyô êntêk hanañ abôyanj hadênj avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabinj thêlô. Ma môlô ômô ma yahanañ hik ôpênj linj hathak nôm takênj. Yôv ma môlô odanô. Minj yahapôm ôpêntêk anênj kambom takatu ba môlô onañ yani bênj hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anênj auk aênj iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadênj alalô hathak lonjbô. Odanô. Anyô êntêk minj hadum kambom te ek yanañ nena nijik yani vônô

ami. 16-17 Aêᶇ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

18 Ma donᶇtom avômalô sapêᶇ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêᶇ yêlô.” 19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêᶇ gavman Lom hamô Jelusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôᶇ.)

20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êᶇ ma yani halam hadêᶇ avômalô hathak loᶇbô. 21 Ma donᶇtom thêlô elam lôbôlôᶇ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

22 Yôv ma Pailat hanaᶇ bôlôᶇ te lô hadêᶇ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôᶇ te miᶇ hamô ek yaᶇgik yani vônô ami. Aêᶇ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

23 Ma donᶇtom thêlô lôklokwaᶇ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôninᶇ kaêk êᶇ ma bêᶇ anôᶇ ba Pailat halaᶇô. 24 Aêᶇ ba Pailat hasopa thêlôninᶇ abô 25 ba hatak Balabas hadêᶇ thêlô ma hêv Yisu hadêᶇ nê vovak hatôm inin leᶇinᶇhavinᶇ.

*Ik Yisu hathak a
(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)*

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loᶇôndê ba anêᶇ athêᶇ nena Saimon. Yani halêm anêᶇ loᶇ buyaᶇ ba hadum ek ni Jelusalem. Ma nê vovak evaloᶇ yani ba êv Yisu anêᶇ a ba hawa ba havenᶇ Yisu yam.

* **23:16-17:** Nê lôkauk vi enaᶇ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaᶇ. Abô êᶇ ma aêntêk: Kobom te hamô Jelusalem aêntêk, “Hanaᶇ aêᶇ ek malê nena waklavôᶇ nôm bêᶇ êᶇ anêᶇ sondabêᶇ tomtom ma hêv anyô koladôᶇ te vê ba hi hadêᶇ i”.

²⁷ Ma avômalô bêñ anôñ evenñ Yisu yam, lôk avi doho elañ asêñ malêñ ba evenñ yani yam. ²⁸ Ma doñtom Yisu hik i liliñ ma hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jelusalem, miñ nodañ ek ya ami. Mi, nodañ ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odañô, malaiñ bêñ tem êyô ma tem avômalô nenañ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena iniñ avômena miñ hatôm nêpôm vovañ ami.’ ³⁰ *Wak êñ ma avômalô tem nenañ êndêñ dumlolê nena, ‘Upu ba usivun yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêñ alokwañ lôkmala ma tem nindum malê êndêñ alokwañ kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviñ ek nijik vônô imbiñ Yisu. ³³ Thêlô i êyô loñ te ba anêñ athêñ nena Lenkadôk Lokwañ. Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêñ yañ hamiñ Yisu bañ vianôñ ma yañ hamiñ bañ viken. ³⁴ *Ma Yisu hanañ, “Wakamik, nêmo thêlôniñ kambom vê ek malê nena thêlô êthônñ paliñ ba idum.” Vêmo ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imiñ ba êyê iyom. Ma nê bêñbêñ ibi yani liliñ ba enañ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiñ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêñ bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubiñ, êñ ma nêmo yanida bulubiñ.”

³⁶ *Ma nê vovak êyô haviñ ba enañ abôma ma êv waiñ maniñ hadêñ yani. ³⁷ Ma enañ, “O ma

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:34:**
Sng 22:18; Ais 53:12 * **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21

avômalô Israêl inin kin e? Êñ ma nêma oda bulubin.”
³⁸ Ma eto abô te hamin Yisu vulin aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL ININ KIN

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwên havin Yisu ma yan hanan abôma hadên Yisu nena, “O ma Mesia e? Êñ ma nêma oda bulubin lôk yai imbin.”

⁴⁰ Ma donjom yan hanañ abô êñ ma hathan yan êñ ba hanan, “Alalô tem nama ba min hôkô ek Wapômbên ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bên anôn ba intu êv vovan hadên alai, ma donjom ôpêntêk ma min hadum kambom te ami.” ⁴² Êñ ma hanan, “Yisu, hôyô anêm lon lôklinyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanan, “Yanan avanôn êndên o nena yaô ma tem omô imbin ya êmô malak len.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waktêvôn bin ma momanin hayô pik sapên vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bên atu ba êthôkwên hamin unyak mathen kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu dalam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabin yadahôn.” Yani hanan aên ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôma êñ ma yani habô Wapômbên anên athên ba hanan, “Avanôn bin, ôpêntêk ma anyô thêthôn mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak donjom ba imin ek êyê, thêlô êyê nôma êñ ba kapônin malain kambom ba ik bin daluk ba êvôi. ⁴⁹ Ma donjom Yisu anên avômalô sapên lôk avi takatu ba even havin yani hêk Galili

* **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

ba êlêm iminj daim dokte ma êyê nô m takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêᶇ Judia. Yani hayabinᶇ waklavôᶇ atu ba Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôklinᶇyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthônᶇ mavi te ma Sanhedlin ininj anyô bêᶇ te. Ma miᶇ halôk hathak Sanhedlin ininj auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêᶇ Pailat ma hanaᶇ hik liᶇ ek enja Yisu anêᶇ kupik. ⁵³ Êᶇ ma hawa Yisu liᶇkupik vê ma havuliv siᶇ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyanᶇ ek nedav ᶇê ᶇama êndôk. Ma miᶇ bôk êdô anyô ᶇama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyanᶇ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êᶇ ma waklavôᶇ atu ba avômalô Israeᶇ nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêᶇ ba avi takêᶇ i ininj unyak ma êpôpêk nô m ôv mavi lôk nô m lêᶇlêᶇ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuᶇ hanaᶇ.

24

Yisu haviyô hathak loᶇbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êᶇ anêᶇ wak te môᶇ anêᶇ lôkbôk mo-manᶇiniᶇ ma avi ewa nô m ôv mavi takatu ba bôk epesaᶇ yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daᶇ. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doᶇtom thêlô miᶇ êpôm Anyô Bêᶇ Yisu anêᶇ kupik ami. ⁴ Ma thêlô lenᶇinᶇhabi

* **23:56:** Kis 20:10; Lo 5:14

bêḡ anôḡ imiḡ denaḡ ma kethenḡ oyaḡ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiḡ haviḡ thêlô. ⁵ Êḡ ma avi takêḡ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma donḡtom thai enaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenḡ ḡê ḡama iniḡ loḡ? ⁶ *Yani miḡ hêk loḡ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaḡ hadêḡ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanaḡ aêntêk, ‘Tem nênnêm Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahenḡḡ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.’ ” ⁸ Êḡ ma thêlô leḡḡḡhabi abô êḡ.

⁹ Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviḡ. ¹⁰ Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. ¹¹ Ma aposel elañô avi takêḡ iniḡ abô ba esonḡ nena enaḡ abô molo la ba miḡ êvhaviḡ ami. ¹² Ma donḡtom Pita haviyô ma halañviḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôm takatu ba lêk habitak.

*Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loḡôndê
(Mak 16:12-13)*

¹³ Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai evenḡ loḡôndê ba i ma enaḡ hathak nôm takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enaḡ abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêm havenḡ haviḡ thai,

* 24:6: Luk 9:22

16 ma donjom Yisu hik thai maleŋ loŋ ba miŋ eyala yani ami.

17 Ma yani hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu onan malê?”

Êŋ ma thai imiŋ ma idum hatôm thai elaŋ.

18 Anyô yaŋ anêŋ athêŋ nena Kelopas hanaŋ hik yani liŋ, “Êê, avômalô Jerusalem sapêŋ eyala nôm atu ba lêk habitak hêk loŋ êntêk, ma hoveŋ êsê ba miŋ hoyala ami?”

19 Ma Yisu hanaŋ hik thai liŋ, “Malê?”

Ma thai enaŋ hadêŋ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêŋ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêŋbêŋ ba anêŋ abô ma lôkliŋyak kambom hamiŋ Wapômbêŋ ma lôk avômalô sapêŋ maleŋiŋ. **20-21** *Ma yêlô leniŋhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ Israeŋ vê ênjêk iniŋ malaiŋ. Ma donjom alalôaniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da enaŋ yani bêŋ hadêŋ Lom iniŋ anyô bêŋ ba halôk hathak iniŋ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. **22** Ma yêlôaniŋ avi doho elela yêlôaniŋ auk. Hadêŋ lôkbôk momaŋiniŋ ma thêlô i siô **23** ma miŋ êpôm Yisu anêŋ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaŋ nena thêlô êyê wêŋ aŋela doho ba enaŋ nena Yisu hamô lôkmala. **24** *Ma yêlôaniŋ anyô doho i siô ma êyê nôŋ taken hatôm atu ba avi enaŋ, ma donjom thêlô miŋ êyê Yisu ami.”

25 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thai nena, “Mamu nê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miŋ ôêvhaviŋ plopet iniŋ abô ami! **26** *Thêlô bôk enaŋ

* **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6 * **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22

yôv nena Mesia tem enja vovaņ takêņ vêm ka tem enja anêņ athêņ lôkmaņgiņ êņjêk leņ.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbêņ anêņ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêņ thai. Môņ ma hanan hathak Mose anêņ kapya vêm ma plopet sapêņ inin abô takatu ba bôk eto hathak yani havin.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma donjom thai enaņ lôklokwaņ, “Lêk yaņsiņ habôk ba tem bôlôvôņ ba dô ma ômô imbin yai.” Êņ ma yani hi unyak kapô ek êņjêk imbin thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êmô ek nejaņ nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêņ thai. ³¹ Thai êyê ma maleņ hakyav ba eyala yani. Ma kethen oyaņ ma yani mi. ³² Ma thai enaņ hadêņ i nena, “Êê, avanôņ bin. Alai aven loņôndê ma yani hik Wapômbêņ anêņ abô thô ba alaianiņ kapôlôņiņ hatôm atum hathaņ.”

³³ Ma bôlôņ donjom ma thai etak loņ êņ ma ele i Jelusalem hathak loņbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumiņ ba lahavute lôk anyô doho ethak donjom havin ba êmô. ³⁴ *Ma thêlô enaņ hadêņ thai aêntêk, “Avanôņ bin nena Anyô Bêņ haviyô hathak loņbô ba yani hik i thô hadêņ Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êņ enaņ nôm takatu ba hapôm thai halôk loņôndê lôk polom atu ba yani haya, êņ ma thai eyala nena Yisu.

*Nê ku êyê Yisu hathak loņbô
(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)*

* **24:27:** Sng 22:1-21; Ais 53 * **24:34:** 1Ko 15:4-5

³⁶ Nê ku enañ abô êmô denañ ma Yisu hamiñ thêlô malêvônñ ma hanañ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô esonñ nena ngôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸ Ma donjom Yisu hanañ, “Môlô osonñ ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôngô yabahanñ lo yavenñ. Yada êñ êntêk ba nobalonñ yalenñvinkupik. Ma ngôk liñkupik mi, ma donjom yenañ ma hamô.” ⁴⁰ Êñ ma Yisu hik va lo banñ thô hadêñ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma lenñmavi, ma donjom thêlôninñ auk mayaliv ba miñ êvhavinñ ami. Êñ ma Yisu hanañ, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Êñ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayañ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala havinñ môlô, ma yahanañ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêñ Abô Balabuñ lôk Kapyã Plopet ma Kapyã Yeñ tem injik anônñ.” ⁴⁵ Ma yani hik iniñ auk liñ ek neyala Wapômbênñ anêñ kapyã ⁴⁶ ba hanañ, “Wapômbênñ anêñ kapyã hanañ nena Mesia tem enja vovanñ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê ñama iniñ loñ esak loñbô. ⁴⁷ Ma esak anêñ athênñ ma tem nenañ êndênñ nê Jelusalem lôk Israeal ma avômalô loñ buyañ sapênñ nena nede kapôlôninñ liliñ ek Wapômbênñ nêmiñ iniñ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lêk ôyê nômiñ takênñ yôv ba intu nonañ lôkthô bênñ. ⁴⁹ *Odanô! Tem yanêm nômiñ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêmiñ êyômô môlô. Aênñ ba nômiñ

* **24:37:** Mat 14:26 * **24:44:** Luk 9:22 * **24:48:** Jon 15:27;
Ap 1:8 * **24:49:** Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Jelusalem endeba lôklokwanj anêj leŋ êndôk êyômô mômô am.”

Yisu hathak leŋ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ lon ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêj thêlô. ⁵¹ Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi. ⁵² Êj ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leŋiŋmavi bêj anôj. ⁵³ Ma wak nômbêj intu sapêj ma êbô Wapômbêj êmô unyak mathenj.

CXXXV

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a